ŞEYH MUSTAFA SELÂMÎ EFENDİ ŞERH-İ ÂŞIK YÛNUS

Mustafa TATCI, İbrahim ÖZAY, İsrafil BABACAN *

Özet

Şeyh Mustafa Selâmî Efendi Şerh-i Âşık Yûnus

Nakşî meşâyıhından olan Şeyh Mustafa Selâmî Efendi, izmir'de doğmuş, İstanbul'da vefat etmiştir (ö.1813). Şeyh İsmâîl Efendi'nin oğludur. Bir müddet buhara'ya gitmiş, Nakşiyye-i Kasaniyye'den hilâfet alarak İstanbul'a gelmiştir. Sadaret kethûdası Arabacızâde İbrahim Nesîm Efendi (ö.1807) tarafından 1798 senesinde Eyüp Sultân Baba Haydar Mahallesi'nde yaptırılan dergâhta insanların irşâdıyla uğraşmıştır. Bilinen üç eseri vardır: Divân-ı Selâmî, Mevlid (Hilye), Şerh-i Âşık Yûnus. Bu makalede, Selâmî Mustafa Efendi'nin hayatı ve bugüne kadar dikkati çekmeyen Âşık Yûnus'a ait bir şiirinin şerhi ele alınmaktadır. "Gâh deli gönlüm coşar bilmem n'idesüm gelür/Ben dervîşim diyene bir ün idesüm gelür" matlaıyla başlayan bu şiir, vahdet sırlarına vakıf bir mutasavvıf tarafından irfânî bir vukufiyetle ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Şeyh Mustafa Selâmî, Nakşibendiyye, Yunus Emre şerhi, derviş, cezbe, sülûk, vahdet-i vücûd.

Abstract

Commentory of Aşık Yunus

Sheikh Mustafa Selami Efendi, who was a Naqshi sheikh, was born in Izmir, and has passed away in Istanbul (d. 1813). He is the son of Sheikh Ismail Efendi. He visited Bukhara for some time, and received khilafa from Naqshiyya-i Kasaniyye and came back to Istanbul. He dealt with teaching people in the dergah built in Eyup Sultan Baba Haydar Neighborhood in 1798 by Arabacızâde İbrahim Nesîm Efendi (d. 1807), who was the ketkhûda of sadaret. He has three known works: Divân-ı Selâmî, Mevlid (Hilye), Şerh-i Âşık Yûnus. This article deals with the life of Selâmî Mustafa Efendi, and a commentary on one of the poems of Âşık Yûnus, which did not catch attention up to now. This poem, which starts with the following couplet, is commented by a Sufi who has reached the secrets of Oneness: Gâh deli gönlüm coşar bilmem n'idesüm gelür/Ben dervîşim diyene bir ün idesüm gelür/

Key word: Sheikh Mustafa Selâmî, Naqshbandiyya, Yunus Emre commentory, darwish, intoxication, spiritual journey, Oneness of Being (wahdet al wucuud

* Dr. Mustafa Tatcı /Dr. İbrahim Özay GÜ. Öğretim Üyeleri/İsrafil Babacan G. Ü. Sosyal Bil. Ens. Araştırma Görevlisi. Bu makale'deki Farsça İbareler İsrafil Babacan, Arapça ibareler Dr. İbrahim Özay tarafından değerlendirilmiştir

ŞEYH SELÂMÎ MUSTAFA EFENDİ

Doğumu, Künyesi, Ailesi

Şeyh Mustafa Selâmî Efendi, İzmir'de doğmuştur[1]. Son Osmanlı şairlerinden ve Nakşî meşâyıhının âşıklarından ve büyüklerindendir[2]. Yazmış olduğu şerhin girişinde verdiği künyesi şöyledir:

> *"Fakîru'l-Hakîr eş-Şeyh es-Seyyid Mustafâ Selâmî en-Nakşîbendî mevliden ve mevtınen fi'l-İzmir razakahullâhu Teâlâ bi-faydihi'l-kesîr." (Şerh-i Âşık Yûnus, vr. 8b).*

Babası Nakşiyye'den (bir diğer rivayete göre Kâdiriyye'den[3]) Şeyh İsmâîl Şerhî Efendi'dir[4]. Bu zat, 1786 senesinde İzmir'de bir tekke yaptırıp burada insanların irşâdıyla uğraşmıştır. Selâmî, Dîvânı'nda, babasının yaptırdığı bu tekkeye şeyhleri Ali Niyâzî Hazretleri'nin düşdüğü tarihi tazmin etmiştir. Söz konusu bu tarih şöyledir:

> "Medîne-i İzmir'de vâlid-i mâcidimiz Şeyh İsmâîl Efendi Hazretleri'nin binâ ve inşâ buyurdukları tekyelerine, mürşidimiz kudvetü'l-ârifîn Şeyh Alî Niyâzî Hazretleri'nin vâridât-ı kudsiyye olan mısra-ı tarihlerini tazmîndir:

Zehî eş-Şeyh İsmâîl Efendi
Dür-i deryâ-yı vahdet merd-i âgâh

Berây-ı nakşbendân etdi bünyâd
Bu dergâhı be-aşk-ı Hazret-i şâh

Azîz ü pîşvâ-yı kutb-ı devrân
Velî-ni'metimiz Şeyh Aliyullâh

Buyurmuşdu bu târîhi teberrük

1 Fatîn Dâvud, *Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstanbul 1271, s. 201; Mehmet Süreyya Bey, *Sicill-i Osmanî*, C. V, (Haz. Nuri Akbayar-Seyit Ali Kahraman), İstanbul 1996, s. 1486; Bursalı Mehmed Tahir, *Aydın Vilayetine Mensup Meşâyıh, Ulemâ, Şuarâ ve Müverrihînin Terâcim-i Ahvâli*, İzmir 1905, s. 14; Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, C. I, Ankara 2001, s. 333.

2 Hüseyin Vassâf, *Sefine-i Evliya*, C. II, İstanbul 2006, s. 299.

3 Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2003, s. 269.

4 Bursalı Mehmed Tahir, *Aydın Vilayetine*, s. 14; Nail Tuman, *age*, s. 333.

'Bismillâhi tevekkeltü ala'llâh[5]

Şeyh Ali Niyâzî Hazretleri H. 1202/ M. 1788 senesinde İzmir'de vefat etmiştir. Vefatına oğlu Selâmî on bir beyitlik bir tarih manzumesi yazmıştır. Bu manzumenin son beyti şöyledir:

Cevher ile yazalum üzre kılam târîhin[6]
Merkez-i dâire-i kutb-ı hilâfet göçdi

Selâmî, H. 1226/M. 1812 senesinde vefat eden kızı Hatîce için de iki tarih manzumesi yazmıştır. Bunların tarih beyitleri şöyledir[7]:

Didim rûy-ı zemîne cevher-i eşkim döküp târih
Hadîcem mürg idi uçdı elimden sahn-ı firdevse
*

Hâlidâr-ı dağdâğımla didim târîhin
Uçdı mürg-âsâ Hadîcem sahn-ı Adne nâgehân

Şeyhin düştüğü diğer bir tarihten, Mehmed Bahâeddin isminde bir oğlunun dünyaya geldiğini öğreniyoruz. Bu şiirin tarih beyti de şöyledir[8]:

Mücevher vâlidi Seyyid Selâmî didî târîhin
Muhammedden rahîk-i feyz-i tâb içsin Bahâeddîn

Tahsili ve İrşâd Faaliyetleri

Selâmî Mustafa Efendi, ilk eğitimini babasından almıştır. Daha sonra tasavvufî bilgisini genişletmek için Buhara'ya gitmiş, Nakşiyye-i Kasaniyye'den hilâfet alarak İstanbul'a gelmiştir. Burada ilim ve irfân tâlipleriyle uğraşırken adı etrafa yayılınca Sadaret Kethûdası Arabacızâde İbrahim Nesîm Efendi (ö.1807) tarafından 1798 senesinde Eyüp Sultân Baba Haydar Mahallesi'nde adına bir dergâh yaptırılmış[9] ve meşîhatı kendilerine verilmiştir[10]. Selâmî Efendi burada vefatına kadar (H. 1228/M. 1813) irşâd ile meşgûl olmuştur. Fatîn Efendi Tezki-

5 *Dîvân-ı Selâmî*, Millet Ktp. Ali Emiri/Manzum Eserler, Yz. Nu: 214, 12a.
6 *Dîvân-ı Selâmî*, Şeyh Yahya Efendi Matbaası, İstanbul 1283, s. 77.
7 *Dîvân-ı Selâmî*, İstanbul 1283, s. 91.
8 *Dîvân-ı Selâmî*, İstanbul 1283, s. 92.
9 Dergâh, Eyüp İlçesi, Nişancı mahallesi, Nazırağa Çeşme Sokağı'nda bulunmaktadır. Bk. Baha Tanman, "Şeyh Selamî Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. VII, s. 170-171; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2003, s. 269.
10 Nail Tuman, *age*, s. 333.

resinde konuyla ilgili olarak şunları kaydeder:

> "Nâzım-ı mûma-ileyh Şeyh Selâmî Efendi medîne-i İzmir'de saha-zîb-i âlem-i şuhûd olup evâil-i hâlinde memâlik-i mahrûsanın ekser mahallerinde seyr ü seyâhat ve bir müddet meks eyledikten sonra Der-saadet'e muvâsalât eyleyip karye-i Ebi Eyyüb el-Ensarî el-Bârî'de vâki ismine mensûb olan Dergâh'da post-nişîn-i irşâd olduğu hâlde usûl-i Nakşiyye üzre ifâza-i seyr ü sülûk eylemekde iken…[11]"

Vefatı

Selâmî Mustafa Efendi H. 1228/M. 1813[12] senesinde vefat etmiş ve irşâdla görevli olduğu Eyüp Sultân'da Baba Haydar Mahallesi'ndeki Dergâh-ı şerifin tevhîd-hânesine defnedilmiştir[13]. Dergâhlarının kapısında, "*Va'llahu yed'û ilâ dâri's-selâm*" (Allah, Cennet yurduna çağırır. Yûnus Sûresi/25.) ayeti yazılıdır. Dergâh, daha sonraları yeniden onarılmıştır. Görünümü ve konumu fevkalade güzel, odaları ve avlusu geniş, tevhîd-hânesi yüksektir. Selâmî'nin kabri alt katta bulunmaktadır.

Hüseyin Vassâf Bey'in söylediğine göre:

> "Hz. Selâmî'nin irtihâlinde kibâr-ı meşâyıh-ı Kâdiriyye'den Mustafâ Müştâk Efendi hazretleri, müşârünileyhin zevce-i metrûkesini tezevvüc etmiş, vekâleten meşîhatte bulunmuş, bir kızı dünyâya gelip küçük yaşında iken irtihâline mebnî buraya defn edilmiştir."[14]

Kendisinden sonra seccâdenişîn olan Şeyh Bahâeddîn, Mustafa Selâmî Nâcî ve Muhammed Kâzım Efendiler de Dergâh haziresinde medfûndurlar.

Eserleri

Mustafa Selâmî Efendi iyi bir edip, şair ve bestekârdır. Hüseyin Vassâf Bey, Selâmî Efendi'nin, "Bir Dîvân-ı matbûu, bir de Manzûme-i Mevlidiyye'si vardır."[15] demektedir. Vassâf'ın bahsettiği bu Mevlid, mutasavvıfın divânına da alınan Hilye'si olmalıdır. Bu çalışmada metnini vereceğimiz şerh ile birlikte

11 Fatîn Dâvud, *age*,, s. 201.

12 Sicil-i Osmânî'de şeyhin vefatı yanlışlıkla 1258/1842 gösterilmiştir. Bk. Mehmet Süreyya Bey, *age*, s. 1486.

13 Fatîn Dâvud, *age*,, s. 201; Nail Tuman, *age*,s. 333.

14 Hüseyin Vassâf, *age*, C. II, s. 299.

15 Hüseyin Vassâf, *age*, C. II, s. 299.

Selâmî'nin eserlerinin sayısı üçe çıkmaktadır.

1. Divân-ı Selâmî

Mustafa Selâmî Efendi'nin Cenâb-ı Hakk'a münacatını, elifnâmesini, na'tlarını, ilâhîlerini, Çâr-yâr-ı güzîn, Ehl-i beyt, On iki imâm medhiyyelerini ve bilhassa bazı dostları ve yeni yapılan binalar için yazdığı tarih manzumelerini içeren bir divânı vardır. Na'tlarından bir kaçı bestelenmiştir. Mesela, şevk-i tarab makâmında bestelenen şu na't, Onundur:

Ednâ kuluyum Fahr-ı Resûl-ı sakaleynin
Ol nûr-ı ahad Ahmed ceddi'l-Hasaneyn'in

Nûş eylerisem şâh Hasan aşkına zehri
Çekmem elimi yoluna baş gitse Hüseyn'in

Selâmî Mustafa Efendi'nin Divânı Osmanlı Türkçesi ile basılmış olup künyesi şöyledir:

Dîvân-ı Selâmî, Şeyh Yahya Efendi Matbaası, İstanbul 1283/1870, 212 s.

Tesbit ettiğimiz yazma nüshaları ise şunlardır:

1. Millet Ktp. Ali Emiri/Manzum Eserler, Yz. Nu: 214.
2. İÜ. Ktp. Ty. 5678.
3. İÜ. Ktp. Ty. 5734.
4. Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. Yz. Nu: 943.
5. Milli Ktp. Adnan Ötüken Bl. Yz. Nu: 3341. DVD: 1391.

Dîvânındaki manzûmelerinden bir örnek şöyledir:

Bir muazzam pâdişâhsın ki kulundur cümle şâh
Kurb-ı Ev ednâ'da vaz' oldu senինçün taht-gâh
Nüh-felek heft-zemîn ancak sana bir bârgâh
Emrine mahkûmdur âlem her sözün vahy-i ilâh
Es-Salâtu ve's-Selâm ey Hâdi-i râh-ı Hudâ
Kuntu âsi yâ şefîa'l-muznibîn irham lenâ[16]

Olalı ruhsûde pâ-yı pâkine arş-ı berîn
Aşkın ile dem-be-dem cevlân eder ey şâh-ı dîn

16 "Ey günahkârların şefâatçisi! Ben isyân ettim, bize merhamet eyle."

Ravzan içün çağrışıp der her melek yâ mü'minîn
Hâzihî cennâtu Adnin fe'dhulûhâ hâlidîn[17]
Es-Salâtu ve's-selâm ey Hâdi-i râh-ı Hudâ
Kuntu âsi yâ şefîa'l-muznibîn irham lenâ

Hâk-i Ravza'ndan güneş nûr eyler iken iktisâb
Gerd-i pâyin kuhl-i çeşm-i cân ederken mâh-tâb
Yâ aceb mi arşa fahr eylerse Ravza'nda türâb
Câna minnet idi na'leynin de olsa âfitâb
Es-Salâtu ve's-Selâm ey Hâdî-i râh-ı Hudâ
Kuntu âsi yâ şefîa'l-muznibîn irham lenâ

Kim ki nûr-ı mihr-i zâtın mazhar-ı âgâhıdır
Ahter-i İslâm içinde evc-i dînin mâhıdır
Kim gulâm oldu derinde kâinâtın şâhıdır
Mûrun olmak âsitânında Süleymân câhıdır
Es-Salâtu ve's-Selâm ey Hâdî-i râh-ı Hudâ
Kuntu âsi yâ şefîa'l-muznibîn irham lenâ

Hangi hâke basa pâ-yı devletin ol Tûr olur
Cânib-i Hak'dan tecellîyât ile pür-nûr olur
Her nazarda aynına vech-i Hudâ manzûr olur
Bu Selâmî hıdmet-i na'tın ile mağfûr olur
Es-Salâtu ve's-Selâm ey Hâdî-i râh-ı Hudâ
Kuntu âsî yâ şeha'-muznibîn irham lenâ

2. Manzûme-i Mevlidiyye

Hüseyin Vassaf Bey'in Sefine'de bahsettiği "Manzume-i Mevlidiyye"[18] herhalde şairin Divanı'ndaki "Hilye-i Pâk-i Hazret-i Şâh-ı Mesned-i Levlâk Salavatu'llahi Aleyhi Bi-'aded-i Nücûmi'l-Eflâk" başlıklı Hilye olmalıdır. Kaside şeklinde yazılmış olan bu manzumede, Hz. Peygamber bilhassa manevî yönüyle ele alınmaktadır. Tamamı 318 beyit olup şöyle başlamaktadır:

17 "İşte Adn cennetleri, ebedî olarak kalmak için oraya girin."
18 Hüseyin Vassâf, *age,* c. II, s. 299.

Vâhid ü ferd ü 'azîm vâhid ü zü'l-menân[19].
Kâdir ü muktedir ü Hayy u Kadîm ü Yezdân

3. Şerh-i Âşık Yûnus

Selâmî Mustafa Efendi'ye ait "Şerh-i Âşık Yûnus" adlı risâlenin şimdilik tek nüshası bilinmekte olup künyesi şöyledir: Şerh-i Âşık Yûnus, Manisa İl Halk Ktp. Yz. Nu: 7420/2. Vr. 8b-29a.

Müellif eserinin dibacesinde şu bilgileri vermektedir:

> "Sâlikân-ı râh-ı tarîkatin hem-râhı ve bu gürûhun rûy-ı siyâhı olup, âvân-ı sabâvetden hîn-i racûliyyete resîde olunca vakt ü zamânı hâb-ı gafletde güzerân edip ancak sermâye ve bidâ'ası erbâb-ı tarîkatin üftâdesi ve ashâb-ı hakîkatin dildâdesi olup[20], /9a/ ekser-i eyyâm, ehlu'llâh-ı izâmın dürc-i güher-bâr ve sandûka-i esrâr olan kütüb-i dîvân vesâir âsârlarını mütâlaa ile evkât-güzâr olup ale'l-husûs, gül-i gülzâr-ı hakîkat, bülbül-i çemenistân-ı ma'rifet Âşık Yûnus Hazretleri'nin semere-i şecere-i velâyet ve âsâr-ı kerâmet olan vâridât-ı pür-nikâtlarını ve ekser, mestûr-ı nazar-ı avâm olan nutk-ı lü'lü-yi pür-intizâmlarını şerh ve ayân eyleyen erbâb-ı irfânın eserlerine nazar birle derûn-ı dilde şu'le-i nâr-ı muhabbet-fürûzan ve bu ebyât-ı pür-nikât-ı ati'z-zikrin şerhine şevk u taleb nümâyân olmuşdur
>
> Hakku'l-insâf bu fakîr-i hâksâr u şermsârın bu bâzâr-ı hakîkatde nukûd-ı isti'dâd ve kâbiliyyet ile bu kelimât-ı kerâmat-âyâtın şerhine harîdâr olmağa iktidârı yokdur. Lâkin, hezâr acz ü iftikâr ile dest-i bî-kesde rişte-i perîşan-güftâr ve acûze-i Hazret-i Yûsuf-vâr zümre-i müşteriyândan ta'dâd olunmak ümniyesiyle Cenâb-ı Rabbü'l-ibâd -cellet azametuhû- Hazretlerinden istimdâd edip, rûhâniyyet-i Hazret-i Yûnus'dan isticlâb-ı himmet birle /9b/ şerhe niyyet ve alâ kadri't-tâka ve'l-istitâ'a mübâşeret olundu." (Vr. 8b-9a).

Yunus'a atfedilen bu şiir, esasen eski yazmalarda bulunmamaktadır. Bu sebeple daha önce yayınlamış olduğumuz Yunus Emre Külliyatı'nda söz konusu manzumeyi "ihtiyaten "Âşık Yunuslar"a ait kabul ettiğimiz şiirler içinde değerlendirmiştik[21]. Bu manzume diğer kaynaklarda Selâmî Efendi'nin şerhini yaptığı manzumeden oldukça farklı olup şöyledir:

---

19 *Dîvân-ı Selâmî*, İstanbul 1283, s. 5-27.

20 Bu bölüm şöyle sadeleştirilebilir: "Bundan sonra: Fakîr ve hakîr Şeyh Seyyid Mustafa Selâmî Nakşîbendî, doğma büyüme İzmirlidir. (Allah onu bolca rızıklandırsın.) Tarikat yolunun saliklerinin yol arkadaşı ve bu saliklerin yüzü karası olup, çocukluğundan gençliğine erişince bütün zamanını gaflet uykusuyla geçirmekle beraber, Onun sermaye ve malı tarikat erbabının düşkünü ve hakikat erlerine gönül vermiş olup…"

21 Bk. Mustafa Tatcı, *Yunus Emre Külliyatı*, C. IV, İstanbul 2005, şiir 41.

Ben dervîşim diyene
Bir ün idesüm gelür
Tanıyuban şimdiden
Varup yitesüm gelür

Sırât kıldan incedür
Kılıçdan keskincedür
Varup anun üstine
Evler yapasım gelür

Altında gayyâ vardur
İçi nâr ile pürdür
Varup o gölgelikde
Biraz yatasum gelür

Ta'n eylemen hocalar
Hâtırınuz hoş olsun
Varuban o Tamu'da
Biraz yanasum gelür

Andan Cennet'e varam
Cennet'de Hakk'ı görem
Hûri ile Gılmân'ı
Bir bir kuçasum gelür

Dervîş Yûnus bu sözi
Egri bügri söyleme
Seni sıgaya çeker
Bir Mollâ Kâsım gelür

ŞERH-İ ÂŞIK YÛNUS

Şerhedilen şiirin tamamı yazmada şöyledir:

Gâh deli gönlüm coşar bilmem n'idesüm gelür
Ben dervîşim diyene bir ün idesüm gelür

Resûlullah buyurdı ölmeden ölün didi

Anun içün bu cânı kurbân idesüm gelür

Ben andan kabre girüp Münkir Nekir'i görüp
Anlara cevâb virüp haşre gidesüm gelür

Andan Sırât'a çıkup sağa vü sola bakup
Aşk ile yek-nefesde anı geçesüm gelür

Ba'zı kullar vararlar niçe bin yıl dururlar
Seğürdüp artlarından hemân yitesüm gelür

Sırât kıldan incedür kılıçdan keskincedür
Üstüne evler yapup mekân dutasum gelür

Altında gayya vardur içi nâr ile pürdür
Varup ben ol gölgede biraz yatasum gelür

Oda gölgedür diyü ta'n eyleyen Hocalar
Hâtırınız hoş olsun yanup tütesüm gelür

Ben günâhumca yanup rahmet suyıla yunup
İki kanat takınup yine uçasum gelür

Ol makâmdan uçuban cümle vâdîden geçüben
Cennet bâğında varup mekân tutasım gelür

Cennetde olanları seyr ideyim anları
Hûri vü gılmânları bir bir kuçasım gelür

Âşık Yûnus bu sözi eğri büğri söyleme
Seni sıgaya çeker bir Monlâ Kâsım gelür

Bismillahirrahmanirrahim

/8b/ Elhamdulillâhillezî hedânâ ilâ tarîkatihî ve şerrefenâ bi-ulûmi ma'rifetihî. Ve's-salâtu ve's-selâmu alâ seyyidinâ Muhammedinillezî arrafenâ bi'ş-şerî'ati esrâra hakîkatihî ve alâ âlihî ve ashâbihî ve itratihillezî fâzû bi-kurbi

hadratihî.[22]

Ammâ ba'd-în:

Fakîru'l-Hakîr eş-Şeyh es-Seyyid Mustafa Selâmî en-Nakşîbendî mevliden ve mevtınen fi'l-İzmir -razakahullâhu Teâlâ bi-faydihi'l-kesîr- ki sâlikân-ı râh-ı tarîkatin hem-râhı ve bu gürûhun rûy-ı siyâhı olup, âvân-ı sabâvetden hîn-i racûliyyete resîde olunca vakt ü zamânı hâb-ı gafletde güzerân edip ancak sermâye ve bidâ'ası erbâb-ı tarîkatin üftâdesi ve ashâb-ı hakîkatin dildâdesi olup,[23] /9a/ ekser-i eyyâm, ehlu'llâh-ı izâmın dürc-i güher-bâr ve sandûka-i esrâr olan kütüb-i dîvân vesâir âsârlarını mütâlaa ile evkât-güzâr olup ale'l-husûs, gül-i gülzâr-ı hakîkat, bülbül-i çemenistân-ı ma'rifet **Âşık Yûnus Hazretleri**'nin semere-i şecere-i velâyet ve âsâr-ı kerâmet olan vâridât-ı pür-nikâtlarını ve ekser, mestûr-ı nazar-ı avâm olan nutk-ı lü'lü-yi pür-intizâmlarını şerh ve ayân eyleyen erbâb-ı irfânın eserlerine nazar birle derûn-ı dilde şu'le-i nâr-ı muhabbet-fürûzan ve bu ebyât-ı pür-nikât-ı ati'z-zikrin şerhine şevk u taleb nümâyân olmuşdur

Hakku'l-insâf bu fakîr-i hâksâr u şermsârın bu bâzâr-ı hakîkatde nukûd-ı isti'dâd ve kâbiliyyet ile bu kelimât-ı kerâmat-âyâtın şerhine harîdâr olmağa iktidârı yokdur. Lâkin, hezâr acz ü iftikâr ile dest-i bî-kesde rişte-i perîşan-güftâr ve acûze-i Hazret-i Yûsuf-vâr zümre-i müşteriyândan ta'dâd olunmak ümniyesiyle Cenâb-ı Rabbü'l-ibâd -cellet azametuhû- Hazretlerinden istimdâd edip, rûhâniyyet-i Hazret-i Yûnus'dan isticlâb-ı himmet birle /9b/ şerhe niyyet ve alâ kadri't-tâka ve'l-istitâ'a mübâşeret olundu.

Birinci beyt

Gâh deli gönlüm coşar bilmem n'idesüm gelür
Ben dervîşim diyene bir ün idesüm gelür

Bismillâh, teyemmünen bi-zikrihi'l-kayyûm, ibtidâ sıfât-ı dervîşî ma'lûm

22 Bu bölüm günümüz Türkçesiyle şöyledir:
"Bizi yoluna eriştiren ve marifetiyle bilgilendiren Cenâb-ı Rabbu'l-Âlemîn'e hamdolsun. Salât ve selâm, hakikatinin sırlarını bize şeriatle öğreten Hz. Muhammed Mustafa(s) ve O'nun yakınlığını kazanan âline, ashâbına ve zürriyetinden gelenlere olsun."

23 Bu bölüm günümüz Türkçesiyle şöyledir:
"Bundan sonra: Fakîr ve hakîr Şeyh Seyyid Mustafa Selâmî Nakşîbendî, doğma büyüme İzmirlidir. (Allah onu bolca rızıklandırsın.) Tarîkat yolunun saliklerinin yol arkadaşı ve bu saliklerin yüzü karası olup, çocukluğundan gençliğine erişince bütün zamanını gaflet uykusuyla geçirmekle beraber, Onun sermaye ve malı tarikat erbabının düşkünü ve hakikat erlerine gönül vermiş olup…"

ve alâmât-ı nîk-endîşî mefhûm olmak gerekdir ki, bu beyt-i dürer-bârda olan esrâr âşikâr ve sâlikân-ı hakîkate bedîdâr ola.

Kelimetü dervîş, lügatde ve ıstılâh-ı erbâb-ı hakîkatde sıfat-ı fakr ile muttasıf olan mânend-i Edhem, ehl-i tecrîde 'alem olup ve fakr dahi adem-i temlîk ile mu'arrafdır.

Ve fakr dahi beyne's-sûfiyyûn iki nev'e münhasır olup, bir nev'ine fakr-ı iztırârî ve bir nev'ine fakr-ı ihtiyârî derler. Ve fakr-ı iztırârî adem-i kudret ve istıtâ'atdan kinâyetdir ki, sâlike alâ-tarîki'l-mevhibet bir sermâye-i devlet ü ni'met-i bî-nihâyetdir. Zîrâ, ekser-i tabâyi', gınâ ve ikbâl-i dünyâ vâsıtasıyla ehl-i tuğyân ve mürtekib-i isyân olup, "*inne'l-insâne le-yatgâ en raêhusteğnâ*" (İnsan azgınlık eder, kendini (sahip olduğu mal ile Allah'tan) müstağni görmekle.) (Alak, 6, 7) mazmûnuyla itâ'at u izân ve hizmet-i fermân-ı Hazret-i Yezdân'dan bîrûn /10a/ olurlar.

Nîst kudret herkesî-râ sâz-e-vâr
Acz bihter mâye-i perhîzkâr

Fakr ez-în-rû fahr âmed câvidân
Ki be-takvâ mând'ost nâ-resân

Z'ân ganî vü z'ân gınâ merdûd şod
Ki zi-kudret-i sabrhâ be-durûd şod

(Herkeste kudrete uygun bir hal yoktur. Bu sebepten kanaat serveti olarak acizlik daha iyidir. Takva dahi ona-peygambere- kâfî gelmediğinden fakirlik, ona ebedî bir övünç oldu. Zengin ve zenginlikten uzaklaştıran sabırların gücüne selâm olsun!)

Nesr

Ve ekser-i ehlullâh-ı kibârın muhtar-ı fakr-ı iztırârî, irâde-i Hazret-i Bârî olduğu cihetden, fakr-ı ihtiyârîden mu'teber olduğu, Futûhât-ı Hazret-i Şeyh-i Ekber'de muharrerdir. Ammâ, fakr-ı ihtiyârî bidâyetde terk-i dünyâ ve mâ-fîhâ, nihayetde 'ayn-ı cem-i ahadiyetde bekâdır. *Vellâhi lâ-yasılu ile'l-kulli illâ men'i-nkata'a ani'l-kulli* (Külle ancak küllen terk eden ulaşır.) Gerçi tabîat-ı fakrdan hazer eyler ammâ, kemâl-i devlet-i bî-gâyet sıfat-ı fakrda olduğundan bî-haberdir.

"Vehm ü hayâlde bir mâr-ı mutalsım-ı bedîdâr/Âmma erbâb-ı hâle nice kenz-i esrâr âşikâr"dır.

Beyt

Hükm çü ber-âkıbet-endîşî-est
Muhteşemî bende-i dervîşi-est

(Kesin neticenin bir işin sonucunu düşünmekte olduğu gibi, Muhteşem/görkemli olmak da dervişliğe köle olmaktadır.)

Nesr

Binâenaleyh, sâlikân-ı râh-ı Hudâ'ya bu dünyâ damgâh-ı belâ ve derûnu pür-renc-i 'anâ; nakd-i hayâtı lemha-i basarda murûr ve dükkân-ı pür-zîb-i metâı gurûr olduğu, "*Ve me'l-hayâtu'-dünyâ illâ metâu'l-gurûr"* (Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten başka bir şey değildir.) (Hadid, 20) nass-ı /10b/ şerîfi ile mübeyyen ve muhabbet-i dünyâ mahz-ı galatât-ı sehv idiği *"İnneme'l-hayâtu'd-dünyâ la'ibun ve lehvun*" (Dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlenceden ibarettir.) (Hadid, 20) hükmüyle muayyen iken "et-Terku râhatun" (terk, râhattır.) kavli üzere ancak râhat-ı küllî, cüz'ü ve küllü terkde olduğunu derk:

Mesnevî

Yek du rûze çe ki dünyâ sâ'atîst
Her ki terkeş kerd ender- râhatest

Ma'ni'ü't-terkrâ harr gûş kun
Ba'd-ez-ân câm-ı bekârâ nûş kun

(Bir iki saat olan dünya nedir ki! Onu terk eden herkes rahat eder. Terkin anlamını hararetle dinle! Sonra da ebediyyet kadehinden iç.)

Pendini gönülde berk edip metâ'-ı dünyâdan rağbeti ve cemî'-i lezzât-i fenâdan muhabbeti kat' ve ferâğ-ı darr ve nef' ile müteveccih-i âlem-i bekâ ve lezzet-i müşâhede-i kurb-ı likâ olup "*Vebteğû ileyhi"l-vesîle*" (O'na yaklaşmaya yol arayın.) (Maide, 35); *"Va'tasımû bi-habli'llâhi cemî'an"* (Hep birlikte Allah'ın ipine topluca sımsıkı yapışın.) (Ali İmran, 103) emr-i şerîfine imtisâl ve bir mürşîd-i kâmilin hâk-i pâyine rû-mâl olup sıdk ve niyyet ü ihlâs-ı taviyyet ile devlet-i hizmetine mülâzemet ve şurût-ı âdâbına riâyet birle nihâyet fakr-ı hakîkîye vusûl-i kâbiliyet buldular.

Vemâ sadaka hadîs: *el-fakru sevâdu'l-vechi fi'd-dâreyn* (Fakirlik iki dünyada yüz karasıdır.) ki ıstılâh-ı sûfiyyede sevâd fenâdan ve dâreyn dünyâ ve ukbâdan kinâyedir. Yani, bi'l-külliyye, levh-i dilde nakş-ı ümîd-i ecr ve derecât ve nazar-ı /11a/ dîde-i cânda telezzüzât-ı na'îm-i cennât-ı âliyâtdan eser komayıp, belki hakîkat-i tevhîd -ki iskât-ı izâfâtdır.- İzâfet-i külliye ise, ahkâm-ı tabîat ve sıfat-ı beşeriyyet olmakla ondan dahi güzer; "*el-Fakr lâ yahtâcu ilâ şey'in velâ yahtâcu ileyhi şey'*" (Fakrın bir şey'e, bir şeyin de fakra ihtiyâcı yoktur.) mefhûmunca fenâya sarf-ı sefer eyledikde hakîkat-i tecrîde vusûl ve harem-i tevhîde duhûl müyesser olup, *"İzâ temme'l-fakru fehuva'llâh"* (Fakr tamam olduğunda o, Allah'tır.) sırrı hüveydâ ve bir vefk "*Kâde'l-fakru en yekûne kufran*" (Fakirlik küfr olayazdı.) makâm-ı bî-hôdîde mânend-i şecere-i Mûsâ: "*Subhânî mâ a'zame şe'nî ve leyse fî cubbetî sivallâh*" (Kendimi tenzîh ederim, benim şânım ne yücedir. Cübbemin altında Allah'tan başka bir şey yoktur.) ma'nâları rû-nümâ olup, fenâ-ender-fenâda fakr-ı hakîki muhakkak ve lafz-ı dervîşî kendilerde musaddak ve da'vâ-yı "Fakru fahr"iyeye elyak olmuşlardır.

Mesnevî

Reng-i âhen mahv-ı reng-i âteşest
Z'âteşî mey-i lâ kadû hâmuşveş est

Çün be-surhî geşt hemçün zerre-i kân
Bes enâ'n-nârest lâfeş bî-zebân

Şod zi-reng ü tab' âteş-i muhteşem
Gûyed û men âteşem men âteşem

(Demirin rengi, ateşin renginin mahvolmasındandır. Ateşliliğin etkisinden, kokusuz mey sessiz gibidir. O, maden zerresi gibi kızardığından, dilsiz lafzı/konuşması, ateştendir. Reng ve tabîatı muhteşem bir ateşten olup "ben ateşim, ben ateşim!" diyor.)

Nesr

Ammâ muhakkıkîn, sâlik-i vâsılîni dört kısma taksîm etmişlerdir:

Kısm-ı evvel: Sırf sâliktir ki, bakiyye-i beşeriyetden halâs ve mertebe-i tevhîdde ihtisâs bulmuşlardır. Meşîhate lâyık /11b/ ve iktidâya şâyık değildir.

Kısm-ı sâni: Meczûbdur. Fevâid-i şerîatı ve muâmelât-ı tarîkati hâiz olmamakla iktidâ câiz değildir.

Kısm-ı sâlis: Sâlik-i meczûbdur. Bidâyetde kesret-i mücâhedât ve riyâzât-ı ibâdât ile azîmet edip, nihâyetde cezbe-i Rahmânî ve muhabbet-i Rabbânî zuhûru ile muzikk-i sûretden ubûr edip üç ma'nâya vâsıl ve tevhîd-i zâta nâil olup, câm-ı vahdeti şârib ve zevk-ı sekr meşrebine gâlib olmakla rütbe-i bî-hôdîde karâr ve gayrıyı irşâda iktidârı olmaz.

Kısm-ı râbi': Meczûb-ı sâlikdir ki, cezbeleri kable's-sülûk ve tahte't-temkîn yakînde bunlar mülûkdur. Meşîhate sezâ ve iktidâ bunlara revâdır. Zîrâ, bunlara bidâyet-i sulûkda cezbe-i Rahmânî ve tecellî-i Rabbânî müstevlî olup, ahkâm-ı tabîatından intisâh ve evsâf-ı beşeriyyetden insilâh etmişlerdir.

Beyt

Güft sâ'il der-cihân dervîş-nist
Ve rubûd dervîş ân dervîş nist

(Dilenci, dünyada derviş yok dedi. Derviş, hırsızlık yaparsa derviş değildir.)

Nesr

Ve bil-külliyye fenâ "*İzâ feniye'l-'abdu 'an evsâfihî edrake'l-bekâ"* (Kul vasıflarını yok ederse bekâya ulaşır.) bi-tamâmihi nihâyetde Hak'la bekâ bulmuşlardır.

Mesnevî

Fenâ der-cümle mî-bînem fenâest
Bekâ-ender-bekâ dânem bekâest

(Yokluk her şeyde olup, gördüğüm her şey fânîdir. Bâkiliğin ancak bekâda olduğunu biliyorum.)

Nesr

Ve ba'de'l-fenâ ve'l-bekâ irşâden li't-tâlibîn /12a/ ve tekmîlen li's-sâlikîn âlem-i sahva avdet ve kesretde vahdet ve makâm-ı mahbûbiyyetde mertebe-i

hilâfeti buldular. Ve bunların şânında "Ve-bî yesme'u ve-bî yebsuru" (benimle işitir, benimle görür) buyurulmuşdur ki, onlara mütâba'at, aynı Cenâb-ı Hakk'a mütâba'at olmuşdur. Kemâ kâlallâhu Teâlâ: *"İnnellezîne yubâyi'ûneke innemâ yubâyi'ûnellâhe*" (Muhakkak ki sana bîat edenler, ancak Allah'a bîat etmiş olurlar.) (Fetih, 10) Ve kâle: *"Ulâikellezîne hedâhumu'llâhu febihudâhum"* (İşte O Peygamberler, Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy.) (En'am, 90) bunlara mübâya'at, bâis-i hidâyet ve mütâba'at sebeb-i vuslatdır. Bu tafsîlden dervîş ta'rîfi kime lâyık olduğu zihne lâhık olduysa bir gürûh-ı müşebbehe mukallidîn dahi kendilerini muhakkıkînden ta'dât, fakat bir tâc, ridâ ve bir hırka ve 'asâ ile henüz kendi esîr-i hevâ iken beyhûde hayhuyla nâra ve feryâd ve kimi lâf-ı tasavvuf dehen küşâd edip, itikâd-ı fesâd ile da'vâ-yı irşâda düşüp, "ben dervîşim" diye lâf-ı pür-hilâf edenler ki, hakkında Hz. Yûnus'un gâh gâh kalb-i âgâhları gayret-i ilâhiyyeden cûş-ı deryâ-yı lutf u inâyet ve lücce-i merhamet ve şefekatleri hurûş edip dervîşlik da'vâsını eden mukallidîne /12b/ irâe-i tarîk ve tarîk-i muhakkıkîne teşvîk için bir ün etmeye murâd-ı aliyyesi olup, elhak bu makâm-ı âliyyeye vusûl ancak mevt-i irâdeti ile husûlpezîr olduğuna binânen beyt-i sânide buyururlar:

İkinci beyt

Resûlu'llah buyurdı ölmeden ölün didi
Anın içün bu cânı kurbân edesüm gelür

Ma'lûm-ı ashâb-ı hakâyıkdır ki, "et-Turuku ila'llâh bi-'adedi enfâsı'l-halâyık" (Allah'a giden yollar, varlıkların nefesleri sayısınca)dır. Her bir kes için bi-hisâb-ı a'dâd-ı nefes ve bi-hasebi a'mâl-i i'tikâd ve muktezâ-yı kâbiliyyet ü isti'dâd, dergâh-ı İlâhîye bir râh vardır. Lâkin, esmâ-yı mütekâbile hükmüyle kimi mazhar-ı Cemâl ve kimi mazhar-ı Celâl olmuşlardır. Ammâ, ber-mûcib-i şer' kavîdir, ancak tarîk-i müstakîm üç kısma münkasimdir.

Kısm-ı evvel

Erbâb-ı mu'âmelâtdır ki, kesret-i savm u salât ve edâ-yı hacc u zekât ve sâir ibâdât u tâat ile nâil-i fevz ü necât olurlar.

Kısm-ı sânî

Ashâb-ı mücâhedâtdır ki, ona seyr-i muhibbî derler. Kesret-i zikr ü riyâzât ve

çile ve halvet ve mücâhedât ile tebdîl-i sıfât edip, tezkiye-i nefs ve tasfiyye-i kalbe meşgûl ve maksad-ı aksâ ve matlab-ı a'lâya /13a/ kısm-ı evvelden ziyâde vusûl bulur.

Kısm-ı sâlis

Tarîk-i cezbe-i muhabbetdir ki, ona seyr-i mahbûbî derler. "*Cezbetun min cezebâti'r-rahmân tuvâzî amele's-sakaleyn*" (Hak'tan bir cezbe, insanların ve cinlerin amellerine denktir.) hadîs-i şerîfinin mazharları olup, bî-bezl ü mechûd merâm u maksûda vâsıl ve mecmû'-ı atiyyât-ı kerâmâta alâ tarîki'l-mevhibe nâil ve bî-sa'y u tekellüf tayy-ı menâzil ve kat'-ı merâhil ederler.

Mesnevî

Zerre-i cezb ü inâyet berterest
Ez-hezâran kûşiş-i tâ'at-perest

Cezb-i Rahmân bâ-eserhâ vü sebeb
Sad-sühan gûyed nihân bî-harf u leb

(Zerre miktar cezbe ve inâyet, binlerce âbidin gayretinden ileridedir. Rahmânın cezbesi, sebepler ve eserler vasıtasıyla dudaksız ve konuşmaksızın gizli yüz söz söyler.)

Nesr

Ve zamân-ı kalîlde "Mûtû kable en-temûtû" (Ölmeden önce ölünüz.) sırrı bunlarda efkâr-ı mevt-ı bi'l-irâde tecîu bi't-tabîa (irâdî ölüm düşüncesi, huylarla gelir.) nükteleri bunlarda bedîdârdır.

Beyt

Be-mîr ey dûst pîş ez-merg eger tu zendegî hâhi
Ki İdrîs in-çünîn murden bihiştî geşt pîş ez-mâ

(Ölmeden önce öl ey dost ağer hayat istiyorsan! İdris, böyle bir ölümden dolayı bizden önce Cennet'e gitti).

Nesr

Ve mevt-i irâdî hayât-ı kudsiyye-i ebediyye ve saâdet-i bekâ-yı sermediyye ile inbiâsdan ibâret olup, *"Ev men kâne meyten fe-ahyeynâhu"* (Ölü olup, kendisini dirilttiğimiz kimse) (En'am, 122) bu makâma işâretdir. Ve "mûtû hattâ lâ temûtû" (Ölmemek için ölünüz.) kavl-i vâsılîn-i selef; "*veme'l-hayâtu ille'l-mevt*" (Hayât ancak ölümdür.) te'yîd-i ârifîn-i halefdir.

Rubâî /13b/

Ger be-mîri zi-hod bekâ yâbî
V'er kuşî zi-Hakk 'atâ yâbî
Her ki murd û dîger ne-hâhed murd
V'er ne-murdî be-mîr tâ yâbî

(Eğer ölürsen kendinden ebediyyet bulursun. Eğer -nefsini/kendini- öldürürsen Allah'tan bağış bulursun. Ölen herkes bir daha ölmeyecektir. Ölmediysen öl ki -ebediyyeti- bulasın.)

Erbâb-ı basîrete ayândır ki, bu vîrâne de bir kenz-i bî-pâyân u nihândır. Çünki bu tılsım-ı beşeriyyet ref' olmaya, ol kenz-i hikmetden nef' olmaz.

Mesnevî

Merg-cû mî-bâş ne ez 'acz ü renc
Belki bînî der-harâb-hâne-i genc

Hâne ber-kon k'ez- 'akîk-i în Yemen
Sad hezârân hâne şâyed sâhten

Ki hezârân hâne ez-yek nakd-i genc
Mî-tevân kerden 'imâret bî-renc

(Ölümü ara! Bu acizlik ve zahmet değildir. Belki her haraphanede hazine bulursun. Bu Yemen'in akik taşından yüz binlerce ev kurabilirsin! Hazine evin altındadır. Binlerce ev bu hazinenin tek kuruşuyla olup bunların yapımı zahmetsizce gerçekleştirilebilir.)

Nesr

Ve Hazret-i Yûnus'un meşreb-i sa'âdeti ve reviş-i tarîkati üzere tarîk-i cezbe kendinin muhtârı olmak ile bu beyt-i şerîfde mevt-i ihtiyârî akrab-ı turuk olduğunu ta'lîm ve zamân-ı kalîlde bâ'is-i kurb-ı vuslat-ı Bârî idiğini tefhîm için, "mûtû kable en temûtû" (Ölmeden önce ölünüz.) hadîs-i şerifini îrâd ve fedâ-yı cân ile sâlikâna ta'lîm murâd ederler.

Beyt

Çün be-dîd âyed harîm-i bârgâh
Nefs-i hod kurbân kon der-pîş-i şâh

(O yüce divâna geldiğini görünce şahın karşısında kendi nefsini kurban et!)

Ve 'inde's-sûfiyyûn, mevt üç nev'dir:

Kemâ kâle'ş-Şiblî (k.s.), /14a/ "el-Mevtu selâsetûn: Mevtun fi'd-dünyâ ve mevtun fi'l-'ukbâ ve mevtun fi'l-mevlâ. Femen mâte fî hubbi'd-dünyâ mâte munâfikan. Ve men mâte fî hubbi'l-ukbâ mâte zâhiden. Ve men mâte fî hubbi'l-mevlâ mâte ârifen." (Ölüm üç türlüdür. Dünya için ölüm, ukbâ için ölüm ve Mevlâ için ölüm. Dünya sevgisiyle ölen münâfık olarak ölür. Ukbâ sevgisiyle ölen zâhid olarak ölür. Mevlâ sevgisiyle ölen ârif olarak ölür.) Bunda kurban ıtlâkı hubb-ı Mevlâ'da olan mevtdir ki, ecr ü mükâfâtı likâ-yı Rahmân'dır. Ve bu mevt-i irâdîyi husûle ehlu'llâh-ı izâm on usul va'z etmişlerdir. Meşâyıh-ı kirâm ve 'urefâ-yı zu'l-ihtirâm hazerâtına ma'lûm; bu muhtasarda tatvîl-i kelâm mezmûmdur. Bu perîşân makâlden meâl-i arz-ı kemâl olmayıp, belki meslek-i erbâb-ı hâli tâlibân ve sâlikâna beyân ve mübtediyâna ayândır. Ve huve'l-muvaffak.

Üçüncü beyt

Ben andan kabre girüp Münker Nekir'i görüp
Anlara cevâb virüp haşre gidesüm gelür

Istılâh-ı erbâb-ı hakîkatde lafz-ı kabr, neş'e-i berzahiyyeden ibâret olup, hazerât-ı hamse-i ilâhiyyeden üçüncü hazretdir ki, ona âlem-i melekût ve âlem-i ervâh ve sidretu'l-müntehâ ve âlem-i taayyün-i sânî ve âlem-i esmâ ve âlem-i umûr ve âlem-i ef'âl, ve âlem-i misâl ve âlem-i hayâl derler. /14b/ Kabr-i sûrî âlem-i dünyâ ile âlem-i ukbâ beyninde nice berzah vâki' olduysa, bu hazret

dahi âlem-i ceberût ile âlem-i şehâdet beyninde berzah vâki' olmuşdur. Ammâ bu âlem-i melekût iki kısma münkasim olup bir kısmı âlem-i ervâh ve sidretu'l-müntehâ ve bir kısmı âlem-i misâl ve âlem-i hayâldir. Ve bu âlem-i misâl ve hayâl dahi iki nev' olup bir nev'ine âlem-i misâl-i mutlak ve âlem-i hayâl-i mutlak ve bir nev'ine âlem-i misâl-i mukayyed ve âlem-i hayâl-i mukayyed derler. Ve sûfiyyûnun kabir tesmiyye etdikleri bu neş'e-i berzahiyyedir ki âlem-i misâl-i mukayyed ve âlem-i hayâl-i mukayyedden nihâyetdir. Zirâ, ervâh-ı insân bedenden mufârakat etdiklerinde, bu âlemde ikâmet ederler. Ve bu neş'e-i berzahiyyenin hükmü zamân-ı mufârakatdan âlem-i haşre azîmet edinceye kadardır. Kemâ kâlellâhu te'âlâ: *"Ve min verâihim berzahun ilâ yevmi yub'asûn*" (Onların gerisinde ise, yeniden dirilecekleri güne kadar süren bir berzah vardır.) (Mü'minûn, 100) Ve cemî'i insanın amâl-i melîhi ve efâl-i kabîhisi sıfat-ı gâlibleri üzere bu âlemde kendileri teşahhus eder. "*Kemâ ta'îşûn temûtûn ve kemâ temûtûn kemâ tuhşerûn*" (Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz; nasıl ölürseniz öyle diriltilirsiniz.) budur.

Mesnevî

Sîretî k'ân ber-vücûdet gâlibest
Hem ber-ân tasvîr haşret vâcibest

(Vücûdun üzerinde hâkim olan tabîat/huydur. Hatta o vücut tasviri üstünde haşrin de vaciptir.)

/15a/ "*Yuhşaru'n-nâsu yevme'l-kıyâmeti âlâ a'nâkıhim*." (İnsanlar kıyamet günü boyunlarına asılan amelleri üzere haşrolur.) bu ma'nâya delâlet ve Şeyh-i Muhakkik Sadreddîn-i Konevî Hazretlerinin "*Yuhşeru'l-ebdânu alâ-suveri a'mâlihim ve yuhşeru'l-ervâhu alâ suveri ulûmihim.* " (Cesetler amelleri, ruhlar ilimleri üzere diriltilirler.) buna işarettir.

Beyt

Hôş kon sıfat çerâ ki der-'âlem-i haşr
Haşret tu be-sûret-i sıfat hâhed bûd

(Sıfatını hoş tut/koru! Çünkü haşrin/diriltilişin, sıfatın sureti üzerine olacaktır.)

Çünki her a'mâl-i hasene sûret-i melîha ve ef'âl-i seyyie sûret-i kabîha ile muşahhas olduysa asl-ı a'mâl-i hasene ki kelime-i tayyibe-i "*Lâ ilâhe illallâh*

Muhammedun rasûlullâh"dır. Sûret-i Münker ve Nekirde teşahhus edip, gerek vech-i hasen ile mübeyyen ve gerek sûret-i heybet ile kabr-i sûrîde her bir mü'minin merâtiblerine göre mu'ayyen olurlar ise, Hz. Yûnus'un dahi bu nişâne-i berzahiyyede sıfat-ı gâlibesi olan şecere-i tevhîdinin semeresi kendine zâhir olup, "*cüz'ü'ş-şey' yedullu ale'l-kull*" (Bir şeyin parçası, bütününe delâlet eder.) medlûlünce ameliyât-ı fer'iyye-i sâirinin sûver-i şahsiyyesini tezkîr etmeyip ancak Münker ve Nekir kavliyle iktifâ eyledi. Ve âlem-i haşr dahi nezd-i erbâb-ı şuhûd bu 'âlemde mahdûd ve bu aksâm-ı hazretden ma'dûddur ki, berzah-ı vustâdırlar. Ammâ fark mâ-beynehumâ neş'e-i berzahiyyede sâlike sûret-nümâ olan ancak kendi sûver-i ameliyye-i misâliyyesidir. O cihetden erbâb-ı irşâd, âlem-i ru'yâyı dahi bu neş'e-i berzahiyyeden /15b/ ta'dât edip, vâkıât-ı sâlikânı enfüs ile ta'bîr ve beyân etmişlerdir. Ammâ bâl-i himmeteyn bâz ve bir mertebe dahi pervâz eyledikde âlem-i haşr ki berzah-ı vustâ derler, kendine makâm olup, mecmû'-ı ervâh-ı havâss-ı âmm huveydâ olur. Haşre gitmek bu hazrete ermekten kinâyettir. Cenâb-ı Risâlet(s) hazretlerine âlem-i şehâdetden hurûc ve âlem-i lâhûta urûç buyurduklarında, mutene'am-i na'îm ve muazzeb-i cahîm olan ervâh-ı sa'dâ ve ervâh-ı eşkıyâ bu hazretde rû-nümâ olmuşdur. Ve seyr-i sülûk ile dahi âlem-i tabîatdan halâs bulan erbâb-ı havâs, ber-vech-i keşf ü kerâmet bi-hasebi'l-verâset bu mir'ât-ı hazretde cemî'-i ervâhı sıfat-ı gâlibiyyeleri üzere rü'yet ederler. Ve evliyâu'llâh mertebe-i evvelde Rabb-i izzetden i'tâ olunan kerâmet-i keşf-i kubûrdur dedikleri bundan ibâretdir. Onun için bu makâm ashâbının âlem-i hâbda dahi zuhûr eden vâkıâtı enfüse mahsûr değildir. Meşâyıhın rü'yâları enfüsîdir, diyenler hatâ etmiştir. Ve âlem-i ervâh ki, yine bu âleme mensûb ve bu aksâm-ı hazretden mahsûbdur. Sâlik bu âleme su'ûd eyledikde âlem-i şehâdete hubût /16a/edecek cemî'-i ervâh kendine meşhûd olur. Hazret-i Sâhib-i Şerî'at'e leyle-i Mi'râc'da ümmet-i âtiye-i günahkârları bu âlemde bedîdâr olup, Hazret-i Perverdigâr'dan afv u mağfiretlerini ricâ ve gubâr-ı ma'siyetlerini deryâ-yı rahmete ilkâ buyurmuşlardır. Ve Sultânu'l-ârifîn Ebâyezîd-i Bistâmî hazretlerine nice sâl murûr eyledikde Ebu'l-Hasan el-Harakânî Hazretleri'nin zuhûrunu alâ-tarîki'l-kerâme haber verdikleri bu mir'ât-ı hazretde rü'yetden ibâretdir. Kemâ kâle Mevlânâ min kulli'l-vucûh-ı evlâna:

Ân şenîdî dâstân-ı Bâyezîd
Ki zi-hâl-i Bu'l-Hasan pîşîn çe dîd

Bû-yı hôş âmed Mervrâ nâgehân
Der-sevâd-ı Rey zi-sûy-ı Hârkân

Hem ber-âncâ nâle vü müştâk kerd
Bûyrâ ez-bâd istinşâk kerd

Çün der-û âsâr-ı mestî şodîdîd
Yek mürîd ûrâ ez-ân dem be-resîd

Pes be-porsideş be-guzîn hâl-hôş
K'ú ber-ûnest ez hicâb penc ü şeş

Güft z'în sû bûy-ı yârî mî-resîd
K'enderîn deh şehr yârî mi-resîd

Çist nâmeş güft nâmeş Bu'l-Hasan
Hilye-eş vâ-güft zi-ebrû vü dehen

(Bayezid'in o hikâyesini işittin mi? Ebu'l-Hasan'ın önceki halinden ne gördü? Merve aniden hoş bir koku geldi. Hârkân taraflarından Rey'in köylerine. Hatta bu kokuyu rüzgârdan koklayıp orada inleyip arzuladı. Onda mestlik alâmetleri görüldüğünde, kendisine bir mürit rastladı. Sordu ki bu hoş halinizin nedeni nedir? O utancından biraz bekleyip bu taraftan yarin kokusu gelmekte dedi. Ki bu on şehirden yardımcı gelmekte. Nedir adı, Bu'l-Hasan'dır. Şeklini, şemâlini kaş ve ağzından -başlayarak- tekrar söyledi.)

Dördüncü beyt

Andan Sırât'a çıkup sağa vü sola bakup
Aşk ile yek-nefesde anı geçesüm gelür /16b/

Bu mahalde Sırât bakiyye-i beşeriyetdir ki, beşeriyyet-i şuhûtdan ibâretdir. Ve beyne'l-mahv ve's-sahv makâm-ı gaybûbet dahi derler. Aksâm-ı âlem-i melekûyyeden âlem-i misâl ve hayâl-i mutlakdır ki, kıldan ince ve kılıçdan keskindir. Ve sağ ve sol cemâl ile celâlden ve bazıları katında tabî'at ve rûhâniyetden nihâyetdir. Çünki, Sırât, mazhar-ı cemâl olan na'îm ile, mazhar-ı celâl olan cahîm mâ-beyninde nice berzah vâki' olduysa bu makâm-ı gaybûbet dahi tabî'at ile rûhâniyyet ve kurb-ı cemâl ile bu'd-ı celâl beynlerinde berzah vâki' olmuşdur ki, fakat beşeriyyetine şuûrundan ibâretdir. Nice âşıkân-ı kurb-i likâ ve sâlikân-ı râh-ı Hudâ, eser-i cezbe-i Rahmânî ve şerer-i envâr-ı tecelliyât-ı

Subhânî ile evvel emirde mukaddime-i fenâ olmakla bu makâm-ı gaybûbete nihâde-i kadem kıldıkda fenâ-yı sırf ve 'adem-i zann ile mağbûn ve hakîkat-i fenâya makrûn olmazlar. Sâlikdeki tabî'at ve beşeriyyetine şu'ûr var iken her ne kadar dakîk ve rakîk ise de, elbette ubûr etmedikçe fenâ-yı küllî hâsıl ve na'îm-i kurba dâhil olmak kâbil değildir. Ve fi'l-Mesnevî-i Ma'nevî /17a/:

Çün fenâş ez-fakr pîrâye şeved
Û Muhammedvâr bî-sâye şeved
Fakr fahrîrâ fenâ pîrâye şod
Çün zebân-ı şem' û bî-sâye şod

(Yokluğu fakirlikle süslendiğinde, O, Muhammed gibi gölgesiz olur. Fakirliği fenâ ile süslendiğinde, Mumun dili gibi gölgesiz kaldı.)

Nesr

Bu makâm-ı gaybûbet sâhipleri ki beyne'l-mahv ve's-sahv ikâmet eylemişlerdir. Kendilerde şu'ûrdan eser olmakla fenâ-yı sırfı zafer bulmuşlardır. Fenâ ise, istîlâ-yı zuhûr-ı tecellî-i zâtî ile 'adem-i şu'ûr ve belki şu'ûriyyet dahi 'adem-i şu'ûrdan ibâretdir. Zîrâ ashâb-ı fenânın kendi fenâsına şu'ûru ola, sâhib-i fenâ olmaz. Şu'ûr elbette münâfi'-i fenâdır.

Beyt

Tû mebâş aslen kemâl inest ve bes
Tû der-û gom şû visâl inest bes

(Katiyen var olma! Kemâl budur ancak. Sen onda kaybol visâl budur ancak.)

Diğer

Der-Hudâ gom şû visâl inest bes
Gom şoden gom kon kemâl inest bes

(Tanrı'da yok ol! Kavuşma budur ancak. Kaybolmayı kaybet! Kemâl budur ancak.)

Pes, ve bu makâma münâsib Hz. Mevlânâ min kulli'l-vucûh evlânâ buyururlar:

Mesnevî

Ey berâder girye vü zârî-i tu
Hest hem âsâr-ı hûşyârî-i tu
Rah-ı fânî geşte râh-ı dîgerest
Z'ân ki hûşyârî günâh-ı dîgerest

(Ey kardeş! Senin ağlamanın ve inlemenin uyanmana da tesiri vardır. Fânîlik yoluna girmek başka bir yoldur. Bundandır ki uyanıklık başka bir günahtır.)

Ve Dîvân-ı esrâr-ı nihân ve belât-ı pür-ünvânlarında buyururlar:

Beyt

Gom şoden der-gom şoden dîn-i menest
Nistî der-hest âyîn-i menest
(Kaybolmakta kaybolmak benim dinimdir. Varlıkta yok olma, benim adetimdir.)

Çünki Yûnus (k.s.) Hazretleri, bu makâm-ı gaybûbet ki, Sırât-ı bakiyye-i /17b/ beşeriyetdir. sâğ ve sol ki beyne'l-mahv ve's-sahv şu'ûrdur. Bu vâsıt-ı şu'ûr ile kendinde bakiyye-i beşeriyetden eser bulduysa:

Mesnevî

Hîç kesrâ tâ negerded û fenâ
Nîst reh der-bâr-gâh-ı Kibriyâ

(O, hiç kimseyi fenâya ulaştırmasın. Zira, Tanrı'nın huzuruna yol yoktur.)

Deyip, *"Mâ zâğa'l-basaru vemâ tağâ"* (Göz ne kaydı, ne de sınırı aştı.) (Necm, 17) sünnet-i seniyyesini icrâ ve 'âzim-i kurb-ı likâ olup, lâkin maksad-ı aksâ ve matlab-ı a'lâyı sefer ancak vâsıta-yı aşk ile müyesser olmağın:

Mesnevî

'Aşk cân-ı Tûr âmed 'âşıkâ
Tûr-ı hestî hurr Mûsî sa'ikâ

(Aşk Tûr'un canına geldi ey âşık! Varlık Tur'unda yıldırım, Musâ'yı kendinden geçirdi.)

Nesr

Bi-inâyet-i Rabb-i Gafûr kendine refref-ı aşk zuhûr ve külliyyen eser-i şu'ûr-i beşeriyetden ubûr edip.

Mesnevî

Dest-i kesî ber-ne-resed be-şâh-ı hüviyet-i tu
Târik-i eniyyet-i û zi-bîh-i bon ber-ne-konî

(Kimsenin eli, senin dallarının varlığına ulaşamaz. Onun varlığını terk eden, kök, esas oluşturamaz.)

Nesr

Me'l-emru illâ bi-bezli'r-rûh ve'l-cesed mefhûmunca fenâ-ender-fenâyı ba'de'l-vusûl nidâ-yı "İrci'î ilâ rabbiki" (Rabbine dön.) (Fecr, 28) sem'-i câna duhûl *"Va'llâhu yed'û ilâ dâri's-selâm ve yehdî men yeşâu ilâ Sırâtin mustakîm."* (Allah kullarını esenlik yurduna çağırır ve dilediği kimseyi doğru yola iletir.) (Yûnus, 25) tebeşiriyle harem-i bârgâh-ı Kibriyâ'ya yol bulmuştur.

Mesnevî

Merhabâ ey 'aşk-ı hoş-sevdâ-yı mâ
Ey 'ilâc-ı cümle 'illethâ-yı mâ
Ey devâ-yı nehvet-i nâmûs-ı mâ
Ey tu Eflâtûn Câlinûs-ı mâ

(Merhaba ey bizim hoş sevdamızın aşkı! Ey bütün hastalıklarımızın ilacı, namus kibrimizin devası ve Câlinus'umuz, Eflatun'umuz merhaba!)

Nesr

Fi'l-hakîka kayd-ı hestîden rehâ ve ka'r-ı bahr-i nistîde fenâ ve mevsil-i

esrâr-ı /18a/ dürr-i bekâ aşkdır. "Ve li-kulli vechetin huve muvellîhâ" (Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır.) (Bakara, 148) medlûlünce her bir eşhâsın bir kıble-i hâssı vardır. Ammâ aşk, vasat-ı âlemde hurşîd gibidir ki, âşık her gâh bir kıble-yi müteveccih ve nigâh eylese dest-i pertev-i aşkgirîbân-ı cânı keşîde ve bahr-ı nûr-ı mahva resîde eyler. Ve bend-i çeşm nazar-ı ağyâr edip dilden gurûr pendârı *"Nârullâhi'l-mûkadetulletî tattali'u 'ale'l-ef'ide*. (O, Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir. Öyle ki, onun acısı kalplere kadar girer.) (Hümeze, 6, 7) ile ihrâk bi'n-nâr eyler.

Mesnevî

'Aşk ân şu'le-est k'û hûn-ı pür-füruht
Her ki cuz' ma'şûk bâkî cümle suht

(Aşk, o şiddetle tutuşmuş ateştir ki maşuktan gayrı herkesi yakar.).

Nesr

Çünki vâsıta-ı aşk ile sefer ve bir nefesde güzer eylediklerini ayândan sonra kurb u vuslatdan ve na't-ı vahdetden bir haber beyân buyurmadıklarından ma'lûmdur ki, inde'l-muhakkikîn ve'l-vâsılîn, sırr-ı vuslat abdin kendi evsâfından fenâ olmasından ibâretdir.

Mesnevî

Kurb ne-bâlâ ne-pestî reftenest
Kurb-ı Hakk ez-habs-i hestî restenest
Kâr-gâh-ı genc-i Hakk der-nîstîst
Gırre-i hestî çe dâned nîst çîst

(Yakınlık/Kurbiyet ne yüksekte ne aşağıdadır. Hakk'a yakınlık, varlık hapsinden kurtulmaktadır. Hakkın hazinesinin yeri yokluktur. Varlığın gururu ne bilir? Bir şeyi yoktur ki.)

Nesr

Zirâ, visâl ü ittisâl bî-çün ü bî-çegûnedir ki:

Beyt

Her ne denlü âşikâr itsen hafâsın arturur
Vahdet-i Hakk'ı duyanın dili lâldir aklı mât
(Niyâzî-i Mısrî)

Nesr

Sâlikân-ı /18b/ râh-ı Mevlâ ve âşıkân-ı kurb-ı likâ, inâyet-i Hudâ ile devlet-i fenâ el vere, bu sırr-ı hafâ ona rû-nümâ olur.

Nazm

İçenler câmı zâtından
Fenâ buldu sıfâtından
Sülûkun yedi katından
Bilen demez diyen bilmez

Nedir ey Şeyhî bu kesret
Aceb kesretde mi vahdet
Ne demektir Hakk'a vuslat
Bilen demez, diyen bilmez

Mesnevî

İttisâlî ki ne-gonced der-kelâm
Güfteneş teklîf me-baş ve's-selâm

(Birleşme/Kavuşma, söze sığmaz. Söylenmesini teklif etme vesselâm.)

Bundan sonra tarîk-i mücâhedede hayrân u ser-gerdân olan sâlikânın hallerini ayân ve onlara olan iânet ü inâyetlerini beyân buyururlar.

Beşinci beyt

Ba'zı kullar vururlar niçe bin yıl dururlar
Seğürdüp artlarından hemân yitesüm gelür

"Bazı kullar" buyurdukları şol ashâb-ı mücâhedât ve erbâb-ı riyâzâtdır ki,

binâ-yı sülûkları tebdîl-i ahlâk u ef'âl ve tahvîl-i sıfât u ahvâl olup, ef'âl-i kabîhalarını terk ve hisâl-i melîha talebini kendinde eylemektir. Yani:

Terk-i dünyâ ve taleb-i ukbâ;

Terk-i hevâ-yı nefsânî ve taleb-i sıfât-ı rûhânî;

Terk-i sohbet-i ehl-i bid'at /19a/ ve taleb-i uzlet ve halvet;

Terk-i sühan-ı mâlâyânî ve taleb-i maârif-i Rabbânî;

Terk-i kesret-i taâm ve menâm ve taleb-i bîdârî ve gıdâ-yı rûhânî ale'd-devâm;

Terk-i râhat ve taleb-i mihnet ve beliyye.

Terk-i taklît ve taleb-i tahkîk;

Terk-i nahvet u nâz ve taleb-i derdmendî-i niyâz;

Terk-i şehvet ü izzet ve taleb-i hamûlî-i zilletdir.

Ve bu terk ve talebin her birleri kendilerinde sâbit ve bu tohm-ı hisâl-i arsa-i dilde nâbit olunca nice mâh u sâl ve nice güzerân ve nice zahmet-i melâl ile ser-gerdân olurlar.

Hikâye-i meşhûredendir ki, İbrâhîm-i Havâs'dan İbn Mansûr suâl buyurdu ki:

Yâ İbrâhîm! Fî eyyi makâmin ridâ nefsike?

Kâle İbrâhîm Havâs: Uravvidu nefsî fî-makâmi't-tevekkul munzu selâsîne seneten.

Fekâle: Efneyte umruke fî-'imâreti'l-bâtın ve eyne ente mine'l-fenâ fillâh?

Yani İbni Mansûr, İbrâhîm-i Havâs'dan suâl buyurdu ki:

-Hangi makâmda nefsine riyâzet verdin ve fenâ fillâha ne vechile erdin?

İbrâhîm-i Havas buyurdular ki:

-Otuz yıldır ki, nefsime makâm-ı tevekkülde riyâzet ve bâb-ı rızâda metanet /19b/ verdim.

İbni Mansûr buyurdular ki:

Ömrünü imâret-i bâtında ifnâ eyledin. Fenâ fillâh nerde sen, nerdesin!

Beyt

Fefnev, summefnev summefnev
Febkav bi'l-bekâ kurbe Rabbî.
(Fenâya ulaşınız. Sonra fenâya ulaşınız. Sonra yine fenâya ulaşınız. Rabbimin katında bâki kalınız.)

Tercüme

Fenâ şû ez-vücûd-ı hôd fenâ şû
Ki tâ yâbî hayât ez- kurb-ı Rabbî

(Kendi vücudundan kurtuluş, fenâ ara! Tâ ki Rabbe yakınlıktan hayat bul.)

Nesr

Ve bunların intihâ kârları *"Kad eflaha men zekkêhê."* (Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir.) (Şems, 9) hükmüne, tezkiye-i nefs ve tasfiye-i bâtın ile "El-mu'minu mir'âtu'l-mu'mini" (Mümin müminin aynasıdır.) vefkınca aks-i cemâl-i yâri mir'ât-ı kalblerinde müşâhede olup dâimâ külfet ile sa'y ve himmetlerini tebdîl-i ef'âl-i zemîme ve tahsîl-i hisâl-i hamîdeye masrûf ve bermûcib-i sır *"Ve's-semâ rafa'ahâ ve vada'a'l-mîzân. Ellâ tatğav fi'l-mîzân. Ve ekîmu'l-vezne bi'l-kısti velâ tuhsiru'l-mîzân."* (Göğü ise, yükseltti ve ölçüyü koydu. Sakın dengeyi bozmayın. Ölçüyü adaletle tutun ve eksik tartmayın.) (Rahman, 7, 8, 9) mensûb-ı tabî'at ve mahsûb-ı rûhâniyet olan metâ-ı amellerin *li-ecli imtiyâzı'n-nef' 'ani'd-darr kiffetu'l mîzân* (faydayı zarardan ayırmak için terazi kefesi) şerîatda vezn ile me'lûf ve ceşm-i nazar-ı i'tibârlarını kendi ef'âllerine ma'tûf kılmakla bend-i tabî'atdan ve dâire-i beşeriyyetden rehâ ve vâsıl-ı mahv u fenâ olmazlar.

Mısra

Tu kocâ mahmil kocâ vü reh kocâ menzil kocâ

(Sen nerede, yük nerede, yol nerede ve ulaşılacak yer nerede?)

Ve bu gürûh meşyen ale's-Sırât (Sırât üzerinde yürüyerek) azîmet edenlerinden olup /20a/ her ne kadar ihtiyât eyleseler dahi bu râh-ı tavîl, ömr-i kalîl ile encâm ve bilâ-himmet ehlullâh-ı izâm netice ve itmâm bulmaz. Lakin.

Mesnevî

Sâye-i Hakk ber-ser-i bende boved
'Âkıbet cûyende yâbende boved

Güft peygamber ki çün k'û pey-derî
'Âkıbet z'ân der-birûn âyed serî

Çün z'câyî mî-konî her rûz hâk
'Âkıbet ender-resi der-âb-ı pâk

(Rabbin gölgesi kulun başında olsun. Sonunda bulan, arayan olsun. Bunun içindir ki peygamber: bir kapı arayan başını dışarı çıkarır buyurdu. Her gün yerden biraz toprak alırsan, sonunda temiz suya ulaşırsın).

Nesr

Bunlardan bazıları bi-inâyet-i Rabb-i izzet alâ tarîki'l-mevhibe ber-evkü'l-bereke fî-ekâbirikum (Aziz olan Rabbin inayetiyle, ihsan yoluyla, Allah'ın dilemesiyle) bir mürşid-i kâmil ve bir pîr-i vâsılîn gerek. Vakt-i hayâtlarında cismâniyyet ve gerek ber-vech-i bürûz-ı rûhâniyet ile meded-i nusretlerine mazhar olmakla kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil edip, derece-i kurb u kemâle vâsıl olurlar.

Binâenaleyh Hazreti Yûnus (k.s.)'un "erip yetmesi" dahi bu tarîkde gümgerde-i beyâbân olan sâlikâna imdâd ve iânet cihetiyle erip yetmektir. Ammâ cismâniyet ve rûhaniyet kaydı olmayıp, ber-vech-i ıtlâk buyurmalarında hikmet vakt-i hayatlarındabi-haseb-i cismâniyet imdâd ı iânete nice kudretleri var ise, kemâ kân isti'dâd /20b/ ve kâbiliyeti olan sâlikâna alâ tarîki'l-burûz rûhâniyet ile dahi nusret buyurmalarına işaretdir.

Mesnevî

Şeyh k'û nazar be-nûr-ı Allah boved
Ez-nihâyet v'ez -nehost âgah boved

Ân ki ber-eflâk reftâreş boved
Ber-zemîn reften çe düşvâreş boved

Evliyâ etfâl-i Hakkend ey peser
Der-huzûr-ı gayb âgeh bâ-haber

Murde-est ez-hod şode zinde be-Rab
Z'ân boved esrâr-ı hakkeş der-dü leb

(Bakışı, Allah'ın nuruna olan şeyh, başlangıç ve sondan haberdar olsun. Gidişi göklere olanın, yere inişi ne zor olur. Veliler, hakkın çocuklarıdır ey oğul! Kendilerinde ölüp Hakk'ta dirildirler ve gaybın huzurunda haberdârdırlar. Bu yüzden Hakk'ın sırrı, iki dudakları arasındadır.)

Kıt'a

İki 'âlemde tasarruf ehlidir rûh-ı velî
Ey diyen bu mürdedir bundan nice dermân ola
Rûh şemşîr-i Hudâ'dır ten gılâf olmuş ana
Daha alâ kâr eder bir tîğ kim uryân ola

Nesr

"Varup yitesim gelür" kelimesinin zâhirinden der-hâtır olur ki, murâd-ı şerîfleri kendilerinden mukaddem sülûka dâhil olanlar tayy-i menâzil etmeden bunlar cezbe-i Rahmânî vasıtasıyla zamân-ı kalîlde onlara vâsıl olmuş ola. Ammâ ebyât-ı atîyelerde olan mezâyâ-yı nükât ma'nâ-yı evveli isbât eyler.

Altıncı beyt

Sırât kıldan incedür kılıçdan keskincedür /21a/
Üstüne evler yapup mekân dutasum gelür

Bundan akdem, âlem-i ceberût ile âlem-i nâsût beyninde vâki' olan âlem-i melekût iki kısma münkasim olup bir kısmı âlem-i taayyün-i sânî ve âlem-i esmâ ve âlem-i ervâh ve sidretü'l-muntehâ ve bir kısmı âlem-i misâl ve hayâl ve âlem-i umûr ve ef'âl olup âlem-i misâl ve hayâl dahi iki nev' olup bir nev'i âlem-i misâl ve hayâl-i mutlak ve bir nev'i âlem-i misâl ve hayâl-i mukayyed olup, kabr, âlem-i misâl ve hayâl-i mukayyetden ibâret olduğu beyt-i sâlis şerhinde mezkûr ve Sırât âlem-i misâl ve hayâl-i mutlaka işaret olduğu beyt-i râbi' şerhinde mürûr edip, Sırât âlem-i melekûtiyyenin kısm-ı sânîsi olan âlem-i misâl ve hayâl-i mutlakadan olduğu ma'lûm ve şerh-i mezkûrdan dahi mefhûm olduysa âlem-i melekûtiyyeden kısm-ı evvel olan âlem-i ervâh ve sidretü'l-muntehâ alâ-ciheti'l-merâtib, âlem-i misâl ve hayâlin mâ-fevkında vâki' olup resânında ahkâm-ı Rabbü'l-âlemîn olan mahall-i Cibrîl-i Emîndir ki, makâm-ı mürşid-i kâmilîndir. /21b/ Zümre-i mürşidîn-i kümmelîn ba'de'l-vusûl irşâden

li's-sâlikîn ve tekmîlen li't-tâlibîn bu âleme avdet ve nüzûl ederler. Bu âlemin bir tarafı âlem-i ceberûta ve bir tarafı âlem-i nâsûta nâzır olmakla, âlem-i ceberûtdan sâlikâna mevâhib-i ilâhiyyeden atıyye olan füyûzât-ı kudsiyye ve âlem-i şehâdetden sülûk ile kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil eyleyen sâlikânın nâil ve vâsıl oldukları derecât-ı aliyye ve makâmât-ı seniyyeyi bu âlemde müşâhede ederler Ve bir avârız-ı 'ilel sebebiyle sülûklarında bir halel müşâhede kılsalar makâm-ı sâlikâna tenezzül ve imdâd ve iânet-i manevîye ile mâ-fevkında olan derece-i âliyeyi vusûle tevessül ederler. Ve meşâyıh-i kümmelînin, sâlikîne ve tâlibîne irâ'e-i tarîk ve hiyn-i sülûklarında yâr ve refîk oldukları bu âlem-i ervâha vâsıl ve bu berzah-ı kübrâya dâhil oluncaya kadar-dır. Gûyâ mürşid-i kâmil makâm-ı cebrâilde karar edip, sâlike refref-ı aşk bedîdâr olur.

Ve sultânu'l-ârifîn, bürhânu'l-vâsılîn, /22a/ imâmü'l-müteahhirîn Hacı Bay-ram-ı Velî (k.s.) hazretlerinin:

Beyt

Çalabım bir şâr yaratmış iki cihân arasında
Bakıcak dîdâr görünür ol şehrin kenâresinde

buyurdukları bu âlem-i ervâhdır ki, bu şehr-i misâlde her bir ervâh-ı havâs için bir makâm-ı hâss vardır ki, ol buyurdukları andan ibarettir.

Mesnevî

Z'ân sebeb dünyâ mukaddem âmedest
Tâ be-dânî kadr-i iklîm-i elest
Çün ez-incâ vâ reh-i ancâ revî
Der-i şükr-hâne ebed şâkir şevî

(Elest ülkesinin kıymetini bilmen için dünya önüne gelmiştir. Buradan oraya tek-rar yol olduğu için, şükür evinin kapısında, daima şükredici olasın.)

Ve Hazret-i Yûnus'un yapması irşâd-ı tarîk eylediği sâlikân ve âşıkânın vasâtatı hasebiyle bu makâma nâil ve bu dereceye vâsıl oldukları cihetden illet-i gâiye olup, kendileri yapmış olur yâhûd, bu âlemde irşâd-ı sâlikîn için ikâmet buyurmalarına işaretdir ki, onları yapmak sâlikâna delil-i râh hidâyet olup, bâtınlarını imâretden kinâyetdir.

Yedinci beyt

Altında gayya vardur içi nâr ile pürdür
Varup ben ol gölgede biraz yatasum gelür/22b/

Gayya, Cehennem'de vâki bir mahallin ismidir ki, Dûzah'dan maksûd, bu âlem-i girdâb-ı şahâdet ve âlem-i halk ve kesretdir. Ve derûn-ı gayya, şuûnât-ı pür-mâr ve akârib-i şehevât ve nâr-ı cehl, zulm-i zulümât olup, fiten ve fesâd ile mâlâmâl ve muhâlata-i ülfeti mûcib nikâl ve vebâl ve bâis-i devrî-i dergâh-ı Zü'l-celâldir ki, her bir efrâd-ı nâs mikdâr-ı hücüb-ı cehllerine kıyâs bu âlemde giriftâr-ı azâb ve mübtelâ-yı itâb ve ikâbdır.

Ammâ ol cihetden gerekdir ki, zümre-i vâsilîn ve evliyâ-yı kümmelînin bu âleme avdetleri ba'de'l-vusûl olup, a'yân-ı sâbitelerinde nur-ı tevhîdden hissayâb ve sa'âdet-i ezeliyye ile behreyâb olanlara şefâat ve taraf-ı Hakk'a delâlet ile me'mûr ve me'zûn olmakla dâim zıll-ı emân-ı Rabb-i izzetde bir vech-i selâmeti mahfûz ve me'mûn vemâ sadaka: *"Lâ havfun 'aleyhim ve lâ hum yahzenûn."* (Onlar için hiçbir korku yoktur, onlar mahzun da olacak değillerdir.) (Yûnus, 62) Ma'lûmdur ki, yevme'l-cezâ bu âlem-i fenâda esîr-i dest-i hevâ ve zulm-i cehl-i küfr ile ale'l-amyâ inhirâf-ı tarîk-i müstakîm eden her bir kalb-i sakîmi ilkâ-yı nâr-ı cahîm /23a/ oldukda vahdâniyet-i Perverdigâra îmân ve ikrâr ve ittibâ-i sünnet-i Hazret-i Ahmed-i Muhtar eden mü'minînden nâr-ı dûzah firâr eylediği gibi, bu âlem-i şahâdetde dahi Hazret-i İbrâhîm Halil-vâr bu şuûnât-ı alâyık ve muâmelât-ı halâyık mukarrabîn-i bârgâh-ı Rabb-i İzzet olanlara, bâis-i hücüb-ı gaflet ve sedd ü bend-i tarîk-i vuslat olmaz. Zîrâ, âlemde visâh-ı tabîat ve nuhâs-ı beşeriyyetlerin nâr-ı aşk ile sûzân ve iksîr-i cezbe-i Rahmânî ile vücûdlarını zeheb-i rûhâniyyete istihâle eden vücûd-ı kâmilîn nâr-ı şehevâta bir dahi firûzân olmaz.

Nazm

Turâ ez-âteş-i dûzah çi bâkest
Ki ez-hestî ten ü cân-ı tu pâkest

Ez-âteş zer-i hâlis ber-fürûzed
Çü geşy ne-bûd ender vey çe sûzed

(Sana cehennem ateşinden ne korku var ki! Varlıktan senin can ve tenin temizlenmiştir. Ateşte halis altın tutuştuğu halde, baygın kimse ateşten neden yansın?)

Şunlar ki *"Ricâlun lâ tulhîhim ticâretun velâ bey'un 'an zikri'llâh."* (Nice insanlar vardır ki, ne bir ticaret, ne de bir alış veriş onları Allah'ı anmaktan alıkoymaz.) (Nûr, 37) vefkınca, hakîkat-i zikre vâsıl ve bir ân nisbet-i ma'hûdalarından gâfil olmayıp halvet-der-encümende, sefer-der-vatan, âdetleri ve kesretde vahdet ve makâmlarında seyâhat meşreb-i saâdetleri ola. Bu âlemi bir zıll-i mevhûm /23b/ ve belki *"Kullu şey'in hâlikun."* (Her şey yokluğa mahkûmdur) (Kasas, 88) kavlince ma'dûm bilip, *"illâ vechehû"* (O'nun zatından başka) (Kasas, 88) müşâhedesinde hayrân ve mevcûdâta ayn-ı vahdet ile nekrân olup, sıfat-ı beşeriyyetleri ve halk ile olan muâmele ve muâşeretleri kendi makâmlarına ziyân ve derece-i mertebelerine noksan vermez. "Heze efdal min kulli'l-makâm (Bu, her makâmdan üstündür.). Bu takdîrce avâm, nâr-ı cehl ile bu âlemde muazzeb ve havâs, mestûr-ı sa'ye-i emân, himâyet-i Hazret-i Rab'dır. Bu şerh olunan ma'nâ lisân-ı Türkiyye'nin zamîri olan "ol" kelimesi gayya ve nâr kelimelerine atıf olunduğu cihetledir. Lâkin ekseri müfessirîn *"Elem tera ilâ rabbike keyfe medde'z-zıll."* (Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi? (Furkân, 45) tefsîrinde zıllı, sülüs-i leyl ile te'vîl ve tahrîr buyurup, sülüs-i leyl dahi akrab-ı vakt-i zuhûr-ı nehâr olmakla, kalbu'l-leyl itibâr olunmuştur ki gölgeden murâd-ı şerîfleri kalb ile zuhûr-ı şems-i hakîkate intizârdır. Yâhûd, gölgeden murâdları vücûd-ı unsûriyyeleri olup gâh âftâb-ı tecellî-i ilâhî gaybet-i hüviyyetden tâli' ve pertev-i nûr-ı hakîkat lâmi' oldukça zıll-i vücutları fenâ-yı /24a/ sırf ile nâbûd ve gâh kabz-ı ilâhî ile âftâb-ı tecellî ufûl edip, zıll-ı beşeriyetde mevcûd olmalarını beyândır.

Sekizinci beyt

Oda gölgedür diyü ta'n eyleyen Hocalar
Hâtırınız hoş olsun yanup tütesüm gelür

Ber-vech-i mezkûr, dûzah, âlem-i şehâdet ve âlem-i anâsır-ı kesret olup, derûn-ı gayya, şuûnât-ı pür-mâr ve akârib-i şehevât ve nâr-ı cehl-i zulumât iken, ehlullâh-ı izâm ve aizze-i kirâmın mevcûdâtdan vücûdu ref' ve kendilerini dahi aradan def' etmek, binâ-yı tarîkatleri ve nazarlarında âlem bir zıll-ı mevhûm ve belki serâb gibi vücûd-ı ma'dûm olmak hassa-i saâdetleri olduğunu ta'lîmen li's-sâlikîn (sâlikler için) bazı kütüb ve resâillerinde tebeyyün buyrulduğuna binâen gâh gâh mukarrebîn-i dergâh-ı ilâhî olan ehlullâhın âlem-i sahvlarında beşeriyyete ta'alluk eder. Bazı hâletlerin ve bazı menbaü'l-ilm ve'l-esrâr, İmâmu'l-ahyâr ve'l-ebrâr, kıbletü'l-irfân ve'ş-şuttâr Hazret-i Hâce Abdullâh el-Ahrâr Efendimiz gibi nice /24b/ nice ehlullâh-ı kibârın sûret-i

zâhirde devlet-i rütbelerini müşâhede etmek ile tenâkuz-ı da'vâ ve münâfi-i kurb-i Hudâ olmak za'mıyla bir mikdâr ilm müktesebi ile vehimlerine göre kendilerini bülend derecelerde fehm eyleyen hâceler, "*E'd-dıddâni lâ yectemiâni*" (İki zıt bir araya gelmez.) kavlini kendi zanlarına göre akvâl ve ahvâl-i ehlullahı red sevdâsıyla bâb-ı inâyeti kendileri seddedip, "Kıbâbu'l-beşeriyye yesturu'l-evliyâe fi'l-âfâk." (Beşerî örtüler zâhirî âlemdeki velîleri gizler.) sırrından âgâh olmayıp, nefislerine kıyâs, tâbi'-i hatavât-ı vesvâs olup, "Mâ lihêze'r-rasûli ye'kulu't-taâme ve yemşî fi'l-esvâk." (Bu Peygamber'e ne oluyor? Yemek yiyor, çarşıda dolaşıyor!) meâliyle dehânlarını bâz u seng-endâz-ı ta'n u teşni'îden vazgelmediklerine binâen Hazret-i Yûnus (k.s.) berâ-yı hâtır ber-vech-i ahkâm-ı zâhir âlem-i firâktan onlar ile mu'amele ve mukâlemelerini beyan "Hakka ki câhil sohbeti nâr-ı cehennemden beter" kavli üzere hemân nâr-ı nîrâna sûzân olmak ile yeksân olduğunu ayân buyururlar.

Mesnevî

Tu ez-ân i'râz ü efgân me-kon
Hîştenrâ ebleh-i nâdân me-kon

Belki şükr-i Hakk kon u nân-bahş kon
Tâ ne-geştî der çuvâl-i û kühen

Ez çuvâleş zûd bîrûn âmedî
Tâ be-cûyî yâr-ı sıdk vü sermedî

(Sen ondan, nefret ve şikâyet etme. Kendini bilmez bir aptal etme. Hakk'a şükredip nimet tanır ol. Köhne kılıktan kurtulup erkenden ondan çıkmazsan/kurtulmazsan, ebedî ve sâdık yâri bulamazsın).

/25a/

Dokuzuncu beyt

Ben günâhumca yanup rahmet suyıla yunup
İki kanat takınup yine uçasum gelür

Makâm-ı cem'-i vahdetde olan zevk ve müşâhedelerine nisbet, âlem-i sahv-ı beşeriyyet kendi indlerinde nev'an ma'siyetden addolup, âlem-i sahvlarında oldukça li-ecli'l-maslaha ehl-i dünyâ ile ülfet ve sohbet dahi nâr-ı cahîm ile

mu'azzeb olmakdan ibâret olduğu, beyt-i mezkûrda işâret olunmuş idi. Binâenaleyh Cenâb-ı Hazret-i Allah bunlara deryâ-yı *"Yuhibbûnehum kehubbillâhi ve'l-lezîne âmenû eşeddu hubben lillâhi."* (Allah'a ibadet eder gibi putlara tapınırlar ve onlara sevgi beslerler. İman edenlerin Allah'a olan sevgisi ise daha kuvvetli ve devamlıdır.) (Bakara, 165) 'den inzâl-i rahmet eyleyip, "Vucûduke zenbun lâ yukâsu 'aleyhi zenbun âhar." (Varlığın başka bir günahla mukayese edilemeyecek kadar bir günahtır.) zenb-i beşeriyyetlerinden yine tahâret birle ve cezebât-ı Rahmânî ve /25b/ ve tecelliyât-ı Sübhânî kanatlarıyla yine merci'lerine avdet ve tayarân buyurmalarını beyân ederler.

Beyt

Dil ez-ağyâr hâlî kon çü azm-i kûy-ı mâ dârî
Nazar ber-gayr-ı mâ me-kon çü kasd-ı rûy-ı mâ dârî

(Bizim diyarımıza gelmek istiyorsan gönlünü yabancılardan temizle. Eğer bizim yüzümüze nazar etmek istiyorsan, başkalarına bakma.)

Yine kelimesinden ma'lûm olur ki, ba'de'l-vuslat âlem-i sahva avdetlerinden sonra yine makâm-ı kurb-ı izzete azîmetdir.

Onuncu beyt

Ol makâmdan uçuban cümle vâdîden geçüben
Cennet bâğında varup mekân tutasım gelür

Ebyât-ı sâbıkalarında beyân olunan avâlim-i hazret-i hamse-i ilâhiyye ve makâmât-ı aliyyelerinden tayarân ve güzerân edip, bâğ-ı Cennet'e vuslatda mekân tutmak murâd ederler. Zirâ inde'l-muhakkıkîn merâtib-i cennet, dört kısma münkasimdir.

Kısm-ı evvel

Cennetü'n-nefs, ve cennetu'l-ef'âl, ve cennetü's-sûriyye ve cennetü'l-a'mâldirler. Zebân-ı ehl-i şerîatde dâr-ı naîm diye nişân verdikleri cennet budur ki, dâr-ı matâ'im sâzkâr ve meşârib-i hoşgüvâr /26a/ ve melâbis-i seniyye ve mesâkih-i behiyye mevcûd olup, "*Ve fihâ mâ teştehîhi'l-enfusu ve telezzu'l-a'yun.*" (Canların isteyeceği ve gözlerin hoşlanacağı ne varsa, hepsi oradadır.) (Zuhruf, 71) ile işaret olunmuşdur.

Kısm-ı sânî

Cennet-i verâset ve netice-i ahlâk-ı Muhammed'dir ki, bu cennete duhûl ancak kemâl-i mutâba'at Hz. Rasûllullâh(s) ile mümkinü'l-husûldür. *"Ulâike humu'l-vârisûnellezîne yerisûne'l-firdevs."* (İşte bu vasıfları toplayanlar, vâris olanlardır. Ki onlar, Firdevs cennetine vâris olacaklardır.) (Mü'minûn, 10, 11) bundan ibaretdir.

Kısm-ı sâlis

Cennetü's-sıfât ve cennet-i dildir ki, cennet-i ma'neviyyedirler. Tecellî-i esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyeden ibâretdir ki, *"Fedhulî fî 'ibâdî vedhulî cennetî."* (Haydi, gir sâlih kullarımın arasına, gir cennetime.) (Fecr, 29, 30) buna işaretdir.

Kısm-ı râbi'

Cennetü'z-zâtdır ki cennet-i rûhdur. Müşâhede-i cemâl-i ahadî ve zevk-i likâ-yı sermedîden ibâretdir.

Mesnevî

Hak hemî gûyed ki dîvâr-ı bihişt
Nist çün dîvârhâ bî-cân zişt

Çün der ü dîvâr-ı ten bâ-âgehist
Zinde bâşed hâne çün şâh-nişînest

Hem diraht u mîve hem âb u zülâl
Bâ-behiştî der-hadîs ü der-mekâl

Z'ân ki cennet ne-zâlet beste-end
Belkı ez-a'mâl niyyet beste-end

(Hak, Cennette cansız, çirkin duvarlar olmadığını söylüyor.Ten kapısı ve duvarı şuurludur. Çünkü içinde can padişahı oturmaktadır. Oradaki -Cennetteki- ağaç, meyve ve temiz su konuşma ve sözdedir. Bundandır ki Cennet, yaşlılığa değil, niyet ameline bağlanmıştır.)

Fi'l-i tu tohm-ı dûz hisset ü bihişt
Hâce tâ der-nehâd-ı hîş çe geşt

(Ey Hâce senin tabîatına ne oldu ki cennetlik mühim işlerin, pintiliğe döndü?)

Bu makâmda tatvîl-i kelâm revâ muhtasarda tafsîl-i merâm sezâ /26b/ görülmeyip bu kadarla ile iktifâ olundu.

On birinci beyt

Cennetde olanları seyr ideyim anları
Hûri vü gılmânları bir bir kuçasım gelür

Cennetde olan Hûr u Kusûr-ı bî-kusûr ve enhâr u ezhâr ve eşcâr u esmârdır ki, suver-i şahsiye, evrâd u ezkâr ve inkıyâd-ı evâmir-i Hazret-i Perverdigâr ve tilâvet-i Kur'ân ve etbâ-i sünen Hazret-i Ceyb-i Yezdân'dır. Hûri ve gılmân ilim ve irfâna işâret ve kuçmak telezzüz-i ma'neviyyeden ibâretdir. İlm min ilm, fehm min fehm (İlimden bir ilim, anlayıştan bir anlayış.).

On ikinci Beyt

Âşık Yûnus bu sözü eğri büğrü söyleme /27a/
Seni sıgaya çeken bir Molla Kâsım gelür

Ehlullâh-ı 'izâm ve aizze-i kirâm hazerâtı kelâm-ı lü'lü-i nizâmlarını gâh gâh zülf ü hâl-i hûbân ve gonce-i zülâl-i mahbûbân yâhûd zikr-i mey ü meyhâne ve sâgar u peymâne gibi ehl-i sûrete mahsûr ve erbâb-ı mecâzîde meşhûr olan ibâret ile istiâre edip, cemâl-i ma'ânîyi dîde-bî-gânegândan dûr ve nazar-ınâ-mahremândan mestûr ederler.

Rubâî

Ey şâne zidân mâr-ı ham-ı gîsûrâ
Ber-çehre nihâd zülf-i anber-bû-râ
Pûşîde bedîn hîle ruh-ı nîkûrâ
Tâ her ki be-mahrem ne-şinâsed û râ

(Ey tarak! Kâkül büklümü yılanını temizleyip anber kokulu yüz üzerine koy. Güzel yanak bu hile ile örtülmüş ki mahrem olan herkes onu tanımasın.)

Ve gâh, *"Senurîhim âyâtinâ fi'l-âfâki ve fî enfusihim."* (İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz.) (Fussilet, 53) mefhûmunca âlem-i âfâk-ı tafsîlîde meşhûn olan şu'ûn-i bi-ecma'ihim âlem-i enfüs-i icmâlîde meknûn olmakla âlem-i enfüsden bir şey'i ta'rîf buyursalar, âlem-i âfâkta olan sûver-i misâliyyesiyle tavsîf ederler.

Binâenaleyh Hz. /27b/ Yûnus (k.s.) bu vâridâtı-ı pür-nükâtlarında seyr ü sülûk ile güzerân eyledikleri avâlim-i ma'neviye ve gerek makâmât-ı aliyyelerini merâtib-i hazerât-ı hamse-i ilâhiyye üzere beyân ve vâsıl-ı makâm-ı cem'-i vahdet ve nâil-i kurb-ı vuslat olduklarını ve irşâden li's-sâlikîn yine bu âlem-i fark ve kesrete avdetlerini ayân buyurup, lâkin fehm ve idrâk-i bîgâneden nihân buyurmak murâdları olmağın sülûklerini neş'et-i uhreviyye ile tatbîk ve aynî olmak ile misâl ve tahkîk eyleyip, münkereyn ve kabr ve Sırât ve haşr ve azâb-ı cahîm ve duhûl-i na'îm ibâreleriyle irâd buyurmuş idi. Ammâ meşreb-i sûfiyyûndan şerbet-i irfân nûş etmeyen bî-hordan neş'e-i uhreviyede olan vâkıâtı bu âlem-i şuûnâtda olmak imkân değildir. Ve bu dünyâ ve ukbâdan henüz kendileri bî-haber iken ıstılâh-ı ehlullahı fehm etmeden kelâm-ı mustakîmi zihn-i sakîm ile eğri büğrü diye illetler ederler. /28a/ Onun içün Hz. Yûnus (k.s.) "Kellimu'n-nâse 'alâ kadri 'ukûlihim." (İnsanlara, akıllarının ereceği kadar konuşun) kavlince bu tâife sû-i zannın himâyet ve sıyânet-i zımnında bihilâf-i 'akl-ı nâdân kelâm-ı erbâb-ı irfânı söyleme diye kendilerine hitâb buyururlar.

Beyt

Yâ dehen-beste sîne-ber âhen gerek siper
Ta'ne-i seng-i adûya keşf-i esrârdır sebeb

Ve Molla Kâsım buyurdukları ma'lûmdur ki, erbâb-ı mutasavvıfenin kelimâtında olan esrâr-ı maânî ve niketü'l-kelime "lafzun vudi'a lima'nan mufred." (tek bir anlam için söylenmiş lafız) kâidesini tatbik ile hemen kendilerine mu'âyene olur zannıyla mîzân-ı sıga-i vehimleriyle muvâzene eyleyen ulemâ-yı rüsûmdur. Maa-haza ki, bu ilm-i resmî ile mahrem-i esrâr-ı hakîkat ve vâkıf-ı ahvâl-i ehl-i tarîkat olmakdan mahrûmlardır. Zîra her kunûzun bir tılsımâtı ve her ulûmun bir kevn-i ıstılâhâtı vardır ki, onun ile dest-i ağyârdan selâmetdir.

Meselen, bir ilm-i nahv ile meşgûl olan tâlib, "Uzkurullâhe"de (Allah'ı zikrediniz), fi'l, fâil, Allâh mef'ûl dese, lugat-ı arabiyyeye âşinâ olan küfrüne zâhib /28b/ olup, Allah'a mef'ûl dedik diye ta'zîr eyler. Ammâ hakîkatde bu ta'zîr ve

tekfîr lisân ile kendi cehlini takrîrdir. Ve bir ilm-i vucûhâte âşinâ olan kurrâ, sûre-i Fâtihâ'da "ihdina's-Sırât"ın sâdını sîn yâhûd ze ve sûre-i Kevser'de "a'taynâ" kelimesini "eteytenâ" diye kırâ'at eylese, sâmi'în olanlar, tağyîr-i Kur'ân eyledik diye nice bühtân ederler. Ve hukemâ-yı kimyâiyye dahi, bîgâneden san'atlarını ihfâ eylemek için ekser-i eczâlarından tağyîr-i esmâ eyleyip akrab ve akkâb isimleriyle elkâb etmeleriyle tullâbı göklerde ve yerlerde şitâb etdirmişlerdir. Zerre kadar insâf ehline lâzımdır ki, aczini i'tirâf eyleyip kendi ilmiyle ilm-i âhara dahi ârif ve her gürûhun esrârına vâkıf olunur za'mıyla sû-i zanna düşüp, mübtelâ-yı belâ-yı azîm ve giriftâr-ı azâb-ı elîm olmayalar.

Vesselâmu 'alâ meni't-tebe'a'l-hudâ. Allâhumma'fu annâ hatîetenâ bihurmeti seyyidinâ ve mevlânâ Muhammedin ve salli 'aleyhi ve 'alâ âlihî ve evlâdihî ve ezvâcihî ve ehli beytihî ve ashâbihî ve etbâ'ihî ve ensârihî ve a'vânihî 'aleyhim ecma'în. Âmîn. Yâ âmîn.

(Selâm, hidâyete tâbi olanların üzerine olsun. Allahım, kusurlarımızı efendimiz Muhammed(s) hürmetine bağışla. Efendimize, evlatlarına, zevcelerine, ehl-i beytine, ashabına, ona tâbi olanlara, ensarına ve yardımcılarına salât eyle. Âmîn.)

Kaynakça

Bursalı M. Tahir: *Osmanlı Müellifleri*, Tıpkıbasım, (Haz. M. Tatcı-C. Kurnaz), Ankara 2001.

Bursalı M. Tahir: *Aydın Vilayetine Mensup Meşâyıh, Ulemâ, Şuarâ ve Müverrihînin Terâcim-i Ahvâli*, İzmir 1905.

Fatîn Dâvud: *Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstanbul 1271.

Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2003.

Hüseyin Vassâf: *Sefine-i Evliyâ*, C. II, İstanbul 2006.

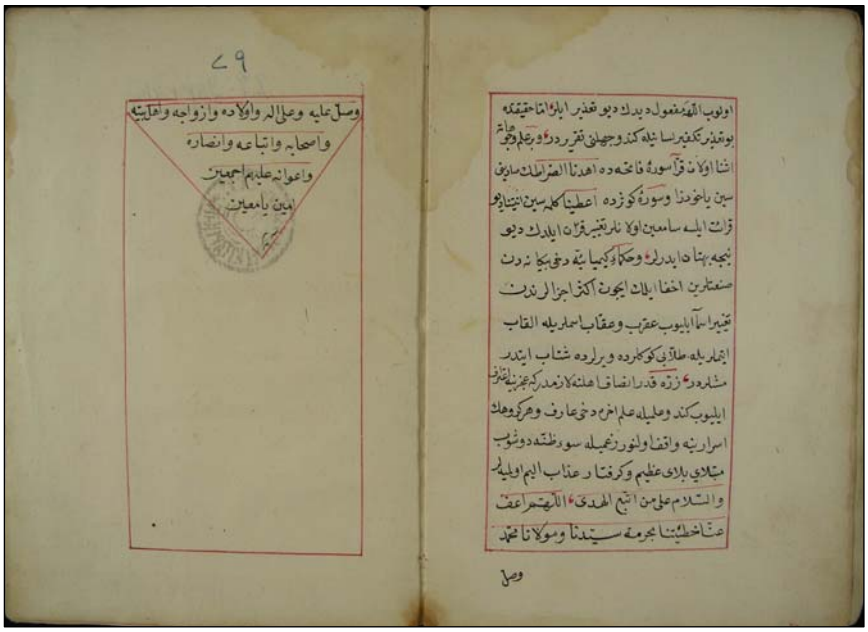
Mehmet Süreyya Bey, *Sicill-i Osmanî*, C. V, (Haz. N. Akbayar-S. Ali Kahraman), İstanbul 1996.

Nail Tuman: *Tuhfe-i Nâilî*, C. I, Ankara 2001.

Şemseddin Sami: *Kâmûsü'l-Âlâm*, C. IV, İstanbul 1311.

Yazmanın ilk sayfası

Yazmanın son sayfası